Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...1921 оной ... 21-нэй гарана | № 245 (16768) | 1984 оной октябриин 25, четверг | Сэн 3 мүнгэн.

Газар һайжаруулха хүдэлмэриие үргэн далайсатайгаар ябуулха, энээниие хүдөө ажахые саашадань хүгжөөхэ, орон дотор эдеэ хоолой зүйлнүүдые бүри ехээр, тогтууритайгаар абадаг болохо шиидхэхы арга нүхэсэл мүн гэжэ тоолоод, КПСС-эй Центральна Комитет энэ асуудалые мүнөөдэр табижа байна.

К. У. ЧЕРНЕНКО.

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН ЦЕНТРАЛЬНА КОМИТЕДЭЙ ПЛЕНУМ ТУХАЙ ИНФОРМАЦИОННО МЭДЭЭСЭЛ

КПСС-эй ЦК-гай ээлжээтэ Пленум 1984 октябриин 23-да болобо.

Пленумые нээлгэ дээрэ КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь нүхэр К. У. ЧЕРНЕНКО дэлгэрэнгы үгэ хэлээ.

Ороной эдеэ хоолой нөөсэнүүдые тогтууритайгаар ехэ болгохо зорилгоор мелиорациин, шанаржуулагдаһан газарые хэрэглэлгын ашаг үрые дээшэлүүлгын удаан болзорой программа тухай» асуудалые Пленум хаража үзэһэн байна. КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ нүхэр Н. А. ТИХОНОВ энэ асуудалаар элидхэл хэбэ.

КПСС-эй Саратовска обкомой нэгэдэхи секретарь В. К. ГУСЕВ, Украинын ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ А. П. ЛЯШКО, Узбекистанай Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь И. Б. УСМАНХОДЖАЕВ, Казахай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Н. А. НАЗАРБАЕВ, Белоруссиин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь Н. Н. СЛЮНЬКОВ, Ставрополиин хизаарай Степновско районой «Путь к коммунизму» колхозой түрүүлэгшэ Н. Д. ТЕРЕЩЕНКО, Молдавиин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь С. К. Гроссу, СССР-эй мелиорациин ба уһанай ажахын министр Н. Ф. ВАСИЛЬЕВ, КПСС-эй Краснодарай крайкомой нэгэдэхи секретарь Г. П. РАЗУМОВСКИЙ, РСФСР-эй хүдөө ажахын министр В. П. НИКОНОВ, КПСС-эй Алтайн крайкомой нэгэдэхи секретарь Н. Ф. АКСЕНОВ, Литвагай Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь П. П. ГРИШКЯВИЧУС элидхэл зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаһан байгаа.

КПСС-эй ЦК-гай Пленум зүбшэн хэлсэгдэһэн асуудалаар тогтоол баталан абаба. Тэрэнь хэблэлдэ толилогдохо.

Энээгээр Пленум хүдэлмэреэ дүүргэө.

ОРОНОЙ ЭДЕЭ ХООЛОЙ НӨӨСЭНҮҮДЫЕ ТОГТУУРИТАЙГААР ЕХЭ БОЛГОХО ЗОРИЛГООР МЕЛИОРАЦИИН, ШАНАРЖУУЛАГДАҺАН ГАЗАРЫЕ ХЭРЭГЛЭЛГЫН АШАГ ҮРЫЕ ДЭЭШЭЛҮҮЛГЫН УДААН БОЛЗОРОЙ ПРОГРАММА ТУХАЙ

КПСС-эй ЦК-гай Пленум дээрэ КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ нүхэр Н. А. ТИХОНОВЭЙ хэһэн элидхэл

...эй ЦК-гай Генеральна ..., СССР-эй Верховно ... Президиумэй Түрүү... Константин Устинович ... тодо хурса, гүнзэгы ... үгэ соогоо социалис ... түрүү һалбари- ... нэгэн болохо хүдөө ... ажал хэрэгүүдтэ гүн ... шэнжэлэл хэбэ, парти ... арадай ээлжээтэ зо- ... дүүдые али бүхы тала- ... тодорхойлбо.

... Пленум дээрэ зүб... хэлсэгдэхэ асуудалай шу... ухаа шанартай байһые ... олон тэмдэглээ, оро... эдеэ хоолой нөөсэнүү... тогтууритайгаар ехэ бол... хэрэгтэ газар тарялан... шанаржуулан һайжаруул... горитой үүргэтэй байһые ... хараа бодолтойгоор ... харуулаа. Константинович хэлэһэн үгэ ... заабари зүбшөөлнүүд ... тобшололнуудай КПСС... съезд дээрэ тодоо... һон партиин эконо... стратегиие бодото ... бэелүүлхэ талаар пар... совет ба ажахын бүхы ... нэгэй, ниитын эмхинүү... ажалша коллективүүдэй ... ажал ябуулгада хүтэл... болохо байһаниинь дам...

...эй ЦК-гай мартын ... он) Пленум дээрэ үн... һууриинь табигданхай ... шатынь эхилһэн аг... политика хадаа КПСС... экономическа стратегиин ... хубинь болоно. Центральна Комитедэй удаадахи ... болон партиин ... дээрэ тэрэ саашалуулагдаһан байгаа. 1990 ... хүрэхи үедэ бэелүүлэг... ороной Эдеэ хоолой ... программые баталан абаһан ... майн (1982 он) Пленумэй талаар онсо үүргэ ... хэбэ.

... политикые бодото дээ... бэелүүлһэнэй ашаар хү... ажахые ба бүхы агро... промышленна комплексые хүг... олохон асуудалнууд ... хэгдээ. Мүнгэн һангай ба ... материальна нөөсэнүүдые та... һайнаар хубаарил... ашаар тэрэнэй үйлэд... фонднуудые үндэ... хубилган шэнэлхэ, үр... арга олдоһон байна. ... дүрбэн түсэбтэ табан ... хугасаа соо (1966—1985 ... эдэ зорилгонуудые ... 740 миллиард ... түхэригэй капитальна ... һомололгонууд хэгдэбэ.

...эй ЦК-гай мартын ... он) Пленумһээ хойшо ... жэлнүүдтэ ниитын ... ажахын үйлэдбэриин ... фонднууд 4,5 дахин ур... 300 миллиард шахуу ... хүрөө. Ажал хүдэл... элшэ хүсөөр хангал... дахин дээшэлээ. Хүдөө ... нуудые минеральна үтэг... нүүдээр хангалга 4 шахуу дахинаар ургаа. Хүдөө ... хүдэлмэрилэгшэдэй ... байдалда, ажал хэрэгтэ ... ехэ хубилалтанууд ... байна. Салин хүлһэ... дээшэлээ, ниитын жа... нэмэлтэ түлбэринүүд ... Хүдөө нютагуудта бай... гэрнүүдые, соёлой-ажа-

һуудалай объектнүүдые, харгы замуудые барилга үргэдхэгдэжэ байна, һуурин тосхонуудые газзар хангалга ургана.

Экономикын аграрна секторэй үйлэдбэрилгын хүсэнүүдые үргэдхэхэ талаар партиин бэелүүлжэ байһан хэмжээнүүд долоодохи табан жэлдэ хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилгын жэлэй дундуур хэмжээнэй 83,3 миллиард түхэриг байһан һаань, арбадахи табан жэлдэ 124 миллиард түхэригтэ хүргэхэ арга олгоо. Харин нёдондо жэл тэрэниие үйлэдбэрилгэ 135 миллиард түхэригтэ хүрэһэн байгаа. Энээнэй үндэһөөр совет хүнүүдые эдеэ хоолой зүйлнүүдээр, промышленностиие түүхэй эдээр хангалга һайжаруулагдаа.

Гэхэтэй хамта партиин Центральна Комитедэй Пленумүүд дээрэ тэмдэглэгдэһэнэй ёһоор, хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилгын хүгжэлтэ улам ургажа байһан эрилтэ хэрэглэмжэнүүдтэ үшөөл гүйсэд харюусанагүй. Энэнь хүдөө ажахын, агропромышленна комплексын бүхы һалбаринуудай ашаг үрые дээшэлүүлхын, хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилгые саашадань ехэдхэхын тула бүри оролдосотойгоор ажаллахыемнай уялгална.

Гэхэ зуура айхабтар хүндэ хүшэр сагай уларилда манай хүдөө ажахын эрхилэгдэжэ байдагые хараада абангүй байхын аргагүй. Манайда гаряалангай 60 гаран процентнь, хүдөө ажахын эдлүүриин бүхы газарай 70 аад процентнь ган гасууртай нютагуудта оршодог. Зарим нютагуудай тарялан үлүүсэ ехэ шииг нойтотой юм. РСФСР-эй Хара бэшэ хүрьһэтэ нютагуудта, Сибирь болон Алас-Дурна зүгтэ, Белоруссида, Прибалтикын республиканuудта үлүүсэ шииг нойтотой газар илангаяа ехэ байна.

Һүүлэй жэлнүүдтэ ходо ходо ган гасуур болоно. Тэдэнэй хойшолонгууд айхабтар ехэ юм. Таарамжагүй сагай уларил хүдөө ажахын ургамалнуудай ургасые эрид доошолуулна, таряа, малай тэжээл болон хүдөө ажахын бусад продукци үйлэдбэрилгые горитойгоор доошолуулна. Тиигэжэ арбадахи табан жэлэй үедэ оробо таряа эгээл ехээр, тон багаар үйлэдбэрилгын алгасаан 58 миллион тонно болоһон байгаа. Энэ жэлэй ган гасуур горитой гарза хохидол ушаруулаа.

КПСС-эй ЦК болон правительство хүдөө ажахын ажал хэрэгүүдые, Эдеэ хоолой программые ямараар бэелүүлжэ байһые наринаар шэнжэлхэдээ, хүдөө ажахын үйлэдбэриие хурдадхаха, бүхы агропромышленна комплексые саашадань хүгжөөхэ талаар удаан болзорой үргэн ехэ нэмэлтэ хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлхэ шухала гэжэ тоолобо.

«Үндэрөөр хүгжэһэн, ашаг үрэ ехэтэй агропромышленна комплекс хадаа арад зоной материальна һуудал байдалые саашадань улам һайжаруулгын, ороной бүхы арадай ажахын ашаг үрые дээшэлүүлгын шухала эрхэ нүхэсэл мүн болоно гэжэ тоолонобди»,—гэжэ Константин Устинович Черненко тэмдэглээ.

Ороной эдеэ хоолой нөөсэнүүдые тогтууритайгаар ехэ болгохо зорилгоор мелиорациие, шанаржуулагдаһан газарые хэрэглэлгын ашаг үрые дээшэлүүлгые саашадань хүгжөөхэ талаар КПСС-эй ЦК-гай, правительствын хараалһан хэмжээнүүд эдэ хэмжээ ябуулгануудай дунда гол һуури эзэлнэ. Константин Устинович Черненкын үүсхэлээр Мелиорациин удаан болзорой программа энэ Пленумэй зүбшэн хэлсэлгэдэ табигдажа байна.

Орон дотор газар шанаржуулан һайжаруулгын хэрэгые саашадань хүгжөөхэ гэээшэ социально-экономическа ба политическэ ехэ удха шанартай байна, тэрэ гансал хүдөө ажахые бэшэ, харин бүхы экономикые жэгдээр хүгжөөлгын шухала эрхэ нүхэсэл болоно гээд тодорхойгоор хэлэжэ шадахабди.

Бэлдэгдэһэн документтэй Пленумдэ хабаадагшадай танил хадань би тэрэнэй зарим, эгээл шухала зүйлнүүдтэ тогтохомни.

I. ГАЗАР ШАНАРЖУУЛАН ҺАЙЖАРУУЛХА ХҮДЭЛМЭРИИН ГОЛ ДҮНГҮҮД БА ШЭНЭ ЗОРИЛГОНУУД

Энэ шухала асуудалда зорюулагдаһан партиин ЦК-гай майн (1966 он) Пленумэй һүүлээр газар шанаржуулан һайжаруулха талаар хэгдэһэн хүдэлмэриин дүнгүүд тухай нэн түрүүн хэлэхэ хэрэгтэй.

Энэ Пленумэй тодорхойлһон хараа шугамые хүтэлбэри болгон, партиин Центральна Комитет болон правительство газар шанаржуулгые хүгжөөлгын, уһанай ажахын эмхинүүдэй материально-техническэ бааза бэхижүүлгын, уһалууриин ба хатаагдаһан газарые хэрэглэлгын ашаг үрые дээшэлүүлгын ехэ ехэ асуудалнуудые нэгэнтэ бэшэ хаража үзэһэн байгаа. Партийна ба совет органууд, хүдөө ажахын болон уһанай ажахын эмхинүүд, министерствэнүүд ба албан зургаанууд, колхоз, совхозуудай ажалшад газар шанаржуулан һайжаруулгые хүгжөөхэ талаар парти, правительствын хараалһан хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлхын тула ехэ хүдэлмэри ябуулһан байна.

ЦК-гай майн (1966 он) Пленумһээ эхилээд, энэ табан жэлые оруулалсан, газар шанаржуулан һайжаруулха талаар 115 миллиард шахуу түхэригэй капитальна һомололгонууд хэгдэһэн байгаа. Газар шанаржуулха хүдэлмэри бэелүүлхын тула шухала хэрэгтэй үйлэдбэриин бааза байгуулагдаа. Уһанай ажахын эмхинүүд газар малтадаг техникээр, тракторнуудаар, автомобильна транспортаар, тусхай машинанууд болон түхеэрэлгэнүүдээр хангагдаа.

Хабсаргагдамал түмэр-бетон үйлэдбэрилхэ предприятинуудай хүсэн 1966 ондо 1 миллион кубическа метр байһан һаа, мүнөө үедэ 10 миллион кубометртэ хүрэтэрөө дээшэлээ. Машинанууд болон түхеэрэлгэнүүдые капитальнаар заһабарилха тусхай шэглэлтэй предприятинууд байгуулагдаа. Шэнэ түхеэрэлгэ, хэрэгсэлнүүдые бүтээн гаргадаг болообди. Жэлдээ дүн хамта 12 миллиард хүрэтэр кубическа метр уһа нөөсэлхэ 118 томо ехэ сөөрэм тогтоогдоо. Хэдэн арбаад канал һэльбэгдэһэн, ашаглалгада оруулагдаһан, малтагдаһан байна. Каракумай, Хойто-Крымэй, Иртыш — Караганда — Джезказган, Днепр — Донбасс, Днепр — Кривой Рог, Ехэ Ставрополиин, Саратовска, Куйбышевска, Каршинска, Аму-Бухарска ба бусад каналнууд тэрэ тоодо ороно. Уһалууриин түхеэрэлгэнүүдэй утань 700 мянга гаран километр болонхой. 5 мянга гаран бүлүүр станци баригдаа, 1,5 миллион шахуу элдэб янзын гидротехническэ түхеэрэлгэнүүд ашаглалгада оруулагдаа.

РСФСР-эй Хара бэшэ хүрьһэтэ нютагуудта, Поволжидо, Сибирьтэ, Алас-Дурна зүгтэ газар уһалалгые, хатаалгые хүгжөөлгэдэ хабаатай хэдэн ехэ асуудалнууд мүн лэ шиидхэгдээ. Краснодарай хизаарта, Астраханска областьдо, Аму-дарья ба Сырдарья мүрэнүүдэй адагуудта барайгар тарижа ургуулгын инженерна ехэ түхеэрэлгэнүүд байгуулагдаа. Хооһон, Джизакска ба Каршинска талануудые шэнэдхэн хубилгаһаараа, Каракумай канал бариһаараа, Кубаниин, Украинын ба Белоруссиин намаг налхитай газарые ашаглаһаараа манай арад омогорхохо эрхэтэйл.

Энэ үе соо уһалууриин ба хатаагдаһан газарай талмай 17-һоо 33 миллион гектар хүрэтэрөө ургаһан байна. Дэлхэй дээрэ иимэ үргэн ехэ хэмжээнэй барилга үшөөл хэгдээгүй юм. Мүнөө манайда оронойомнай тараан ажал эрхилдэг бүхы шахуу гол районууд газараа шанаржуулан һайжаруулаа. Эдэ газар дээрэ ургамалнуудые тарижа ургуулга хэлбэришэгүйгөөр дээшэлнэ. 1965 ондо 6 миллиард түхэригэй продукци абтадаг байһан һаа, нёдондо жэл энэнь 16 миллиардһаа дээшэ түхэригтэ хүрэһэн байгаа. Үйлэдбэрилгын ниитэ хэмжээндэ абажа харабал, эдэ газар дээрэһээ абтаһан бүхы продукциин хэмжээн 20-һоо 33 процент хүрэтэрөө ургэл хэгдөө.

1966—1970 онуудайхитай жэшэбэл, энэ табан жэлдэ шанаржуулагдаһан газар дээрэһээ ороһо таряа үйлэдбэрилгын жэлэй дундуур хэмжээн 3 шахуу дахин дээшэлжэ, 1983 ондо 20 гаран миллион тоннодо, тэрэ тоодо ороһон болгогдохо кукуруза 4,5 миллион тоннодо хүргэгдөө. Барайгар үйлэдбэрилгэ 1 миллион тонно байһан һаа, харин үнгэрһэн жэлдэ 2,6 миллион тонно хүрэтэрөө дээшэлүүлэгдээ. Тиигэжэ энэ продуктаар хүн зоной эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые гүйсэд хангаха арга олдоһон байна. Хлопок тарижа ургуулга тогтууритай һайнаар хүгжөөгдэнэ. 1965 ондо 5,7 миллион тонно абадаг байһан һаа, харин һүүлэй жэлнүүдтэ хлопок-сырец үйлэдбэрилгэ 9 миллион тонноһоо дээшээ гараа. Гадна нарин утаһатай хлопок хуряалга 3 шахуу дахин ургаһан байна.

Мүнөө бүхы хлопок болон барайгар, овощой 75 процентнь, үрэ жэмэс болон виноградай 50 шахуу процентнь, кукурузын ороһоной 40-өөд процентнь уһалууриин ба хатаагдаһан газар дээрэһээ абтана.

Оронойомнай хэдэ хэдэн районуудта хэгдэһэн мелиораци тэжээл үйлэдбэрилгые тогтууритай һайнаар ехэдхэхэ таарамжатай һайн эрхэ байдал байгуулаа. Нёдондо жэл уһалууриин ба хатаагдаһан газар дээрэһээ 37 миллион шахуу тонно тэжээл хуряагдаа. Энэнь 1965 онойхиһоо 6 шахуу дахин ехэ болоно.

Нүхэдүүд, ЦК-гай майн (1966 он) Пленумэй шиидхэбэринүүдые бэелүүлхэ талаар хэгдэһэн хүдэлмэриин үрэ дүнгүүдые тобшохоноор хэлэхэдэ, иимэл даа. Туйлагдаһан амжалтануудаа тэмдэглэбэшье, энэ шухала хэрэгтэ ушаржа байһан дутуу дундануудай хажуугаар гараха ёһогүйбди.

Шэнэдхэгдэн һайжаруулагдаһан газарай хангалтагүй ашаг үрэ хадаа манай хүдэлмэридэ ушарһан ехэ дутагдал болоно. Тэрэниие шууд сэхээр усадхан зайсуулха ёһотойбди. Олохон ажахынуудта эдлүүриин иимэ газар дээрэһээ хангалтагүй бага ургаса хуряагдажа байһаар.

Эдеэ хоолой программые залан сэхээр бэелүүлгын аша туһада орон доторoo газар шанаржуулгые тон шэнэ шатада гаргаха, хүдөө ажахын продукци ехээр үйлэдбэрилхын, газар тарялангай ашаг шэмэ дээшэлүүлхын тула тэрэнэй бүхы арга боломжонуудые гүйсэд хэрэглэхэ шухала гэжэ партиин Центральна Комитет, правительство тоолоно.

Газарые шанаржуулан һайжаруулгые саашадань хүгжөөхэ, тэрэнэй ашаг үрые дээшэлүүлхэ гэээшэ ниитэ гүрэн түрын удха шанартай шухала зорилго болоно гэжэ парти тоолоно. Удаан болзорой Программа дотор хараалагдаһан ехэ хэмжээ ябуулганууд тэрэниие шиидхэхэ талаар шэглүүлэгдэнхэй байна. Тэдэниие бэелүүлһэнэй ашаар хүдөө ажахын ургамалнуудай ургаса нилээд дээшэлүүлэгдэхэ, ороһо тараан, овощ, үрэ жэмэс ба тэжээлэй ургамалнуудые хуряалга эрид үргэдхэгдэхэ ёһотой.

Шанаржуулан һайжаруулагдаһан газар дээрэһээ 1990 он хүрэтэр ороһо таряа хуряалга — 32 миллион тоннодо, харин 2000 он болотор—55—60 миллион тоннодо, тэрэ тоодо кукуруза хуряажа абалга 18—20 миллион тоннодо хүргэгдэхөөр хараалагдана. 1990 ондо эдэ газар дээрэһээ 80 миллион шахуу тонно тэжээл, харин 2000 ондо тэжээлэй единицэдэ оруулбал, 115—125 миллион тонно тэжээл абтаха ёһотой. Тиихэдэ хүсы үбһэнэй ба бобово бусад ургамалнуудай тарилгын талмайе нилээд үргэдхэгдэхөөр хараалагдана. Энэнь белогой талаар тэжээлые үлэмжэ һайнаар тэнсүүрилхэ арга олгохо бшуу. 1990 ондо уһалууриин ба хатаагдаһан газар дээрэһээ овощ, эртын хартаабха үйлэдбэрилгэ горитой, ехээр үргэдхэгдэжэ, томо ехэ хото городуудай, промышленна түбүүдэй хүн зоной эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые гүйсэд хангаха шухала. Дунда Азида, Казахстанда ба Азербайджанда уһалууриин газарые үргэлжэ дээрэнь үргэдхэһэнэй ашаар хлопок-сырецэй ургаса нэмээжэ, тэрэнэй үйлэдбэрилгые дээшэлүүлхэ байнабди.

Программа дотор ехэ зорилгонуудай табигдаһыень харанабди. Тэдэниие бэелүүлхын тула партийна, совет болон ажахын органууд, колхоз, совхозуудай ажалшад, эрдэмтэд ба хүдөө ажахын мэргэжэлтэд, бусад һалбаринуудай хүдэлмэрилэгшэд мелиорациие хүгжөөлгын гол шухала асуудалнуудые шиидхэлгэдэ шэнээр хандажа, эдэбхитэй хүдэлмэри ябуулха зэргэтэй.

II. ҺАЙЖАРУУЛАГДАҺАН ГАЗАРЫЕ ҮРЭ ЕХЭТЭЙГЭЭР АШАГЛАХА

КПСС-эй ЦК болон правительство мелиорациин талаар программа зохёон табихадаа, газар хэрэглэлгые үндэһөөрнь һайжаруулха, ойрын жэлнүүдтэ уһалагдадаг ба хатаагдаһан газар дээрэһээ ехэ ашаг үрэ абаха, полинуудай ургасые дээшэлүүлхэ шухала байһые үндэһэ баримта болгоһон байгаа.

Проектээр хараалагдаһан ургаса абахын түлөө тэмсэл хүдөө ажахын ба уһанай ажахын олохон эмхинүүдэй, колхоз, совхозуудай ажал ябуулгын гол зорилго үшөөл болоогүй гэжэ би хэлээ һэм. Зарим газарта уһалагдадаг газар дээрэһээ бирагүй ургаса абтадаг зандаа.

Олон миллион түхэриг гаргалжа байгуулагдаһан уһалууриин зарим томо түхеэрэлгэнүүдэй хүдэлдэг газартаашье ургасань үшөөшье бага байһан зандаа. Жэшээлбэл, нёдондо жэлдэ Волгоградай уһалууриин ехэ түхеэрэлгын хүдэлдэг газарта гектарһаа оройдоол 19 центнер ороһон абтаһан байгаа. Харин проектээр 38 центнер хүрэтэр ургаса абтахаар хараалагданхай. Силос болгогдохо кукуруза 400 центнерэй орондо 160, олон жэлэй ногоо 100 центнерэй орондо 69 центнер гектар бүриһөө суглуулагдаһан байна.

Заволжско, Палласовска болон уһалууриин бусад түхеэрэлгэнүүдэй хүдэлдэг газарта баһал иимэ байдалтай.

Эзэн буса ябадалһаа, индустриальна арга технологи, хүдөө ажахын ургамалнуудай ашаг шэмэтэй сортнууд болон гибридүүдые удаанаар нэбтэрүүлһэнһээ, минеральна үтэгжүүлгэнүүд болон техникэ муугаар хэрэглэһэнһээ, уһалагдадаг газар дээрэ уһалалгые хангалтагүйгөөр эмхидхэһэнһээ уламжалан, ургаса муу байдаг гэжэ мэдээжэ.

РСФСР-эй Хара бэшэ хүрьһэтэй нютагуудта һайжаруулагдаһан газар яажа хэрэглэдэг тухайнь онсо тоотхо хүсэлтэйб. Һүүлэй арбан жэлэй туршада газар хатааха талаар ехэ хүдэлмэри хэгдэһэн, ехэ капитальна һомололго ашаглагдаһан байна. Мелиораци хэрэглэһэнэй үндэһөөр ороһоной болон бусад ургамалнуудай ургасые дээшэлүүлһэн, мал ажалай ашаг шэмые ехэдхэһэн ажахынууд эндэ үсөөн бэшэ.

Гэхэтэй хамта Хара бэшэ хүрьһэтэй нютагуудые хубилган хүгжөөхэ талаар хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлгэдэ бии байһан горитой гээгдэлые ажаглангүй байжа шадахагүйбди. Зарим областьнуудта уһанай ажахын барилгада горитой дутуу дунданууд бии, культуртехническэ хүдэлмэри удаанаар ябуулагдана, уһалууриин түхеэрэлгэнүүд саг болзортоо заһабарилагданагүй, хатаагдаһан газарта минеральна ба органическа үтэгжүүлгэнүүд хангалтагүйгөөр оруулагдана. Хужартай хүрьһэ һайжаруулха асуудалнууд муугаар шиидхэгдэнэ.

Энээнһээ уламжалан хүдөө ажахын ургамалнуудай ургаса ба продукци үйлэдбэрилгэ удаанаар ургана. Ажахынуудай табадахи хубинь гектарһаа 12 центнер хүрэтэр ороһото ургамалнуудые хуряадаг байна.

Псковско, Костромской, Новгородско, Калининска, Горьковско, Ивановска болон бусад зарим областьнуудта һайжаруулагдаһан газар ашаг үрэ багатайгаар хэрэглэгдэнэ.

Хара бэшэ хүрьһэтэй нютагуудай ажахынуудта Эдеэ хоолой программаар тогтоогдоһон хүдөө ажахын бүхы янзын продукци үйлэдбэрилгын хэмжээе туйлалгые хангахын тула РСФСР-эй Министрнүүдэй Совет, партиин областной комитедүүд болон облгүйсэдкомууд, агропромышленна комплексдо ородог союзна, республиканска министерствэнүүд болон албан зургаанууд эдэ дутуу дунданuудые, нэн түрүүн шэнэдхэн һайжаруулагдаһан газар хэрэглэлгэдэ бии байгаа дутуу дунданuудые усадхаха талаар бүхы хэмжээнүүдые абаха зэргэтэй. Ажахынуудта материально-техническэ баазые болон социальна барилгануудые бэхижүүлгэтэй холбоотойгоор мелиоративна барилга хүгжөөхэ хэрэгтэй.

Дунда Азиин республиканuудта газар уһалха талаар ехэ хүдэлмэри ябуулагдана гэжэ тэмдэглэгдээ һэн. Энэ нютагта уһанай ажахын барилгада ба шэнэ газар ашаглан хэрэглэлгэдэ гүрэн түрэ нилээд ехэ мүнгэ зөөри һомолдог. Эндэхи уһалагдадаг газарай талмай 7 миллион шахуу гектар болодог. Энэ газарай ашаг үрэнь баһал ургана. Гэбэшье эндэ байгуулагдаһан түхеэрэлгэнүүд дүүрэн хүсэндөө хэрэглэгдэнэгүй. Ажахынуудай табадахи хуби шахуунь гектар бүриһөө 20 центнерһээ доошо хлопогой ургаса абадаг, харин колхоз, совхозуудай дүрбэдэхи хубинь гектар бүриһөө 30 центнер хүрэтэр ороһо ба хоёрдохи ажахы бүхэн 150 центнерһээ бага овощ хуряадаг байна. Һайжаруулагдаһан газар хэрэглэхэ асуудалнуудта анхарал хангалтагүйгөөр табигдана, тараан ажал эрхилхэ эрдэм ухаанда үндэһэлһэн зональна аргануудые удаанаар нэбтэрүүлнэ гэжэ эдэ бүгэдэ гэршэлнэ. Тиимэһээ эндэ һомологдоһон мүнгэ зөөриин ашаг үрыень дээшэлүүлхын тула ехэ хүдэлмэри хэгдэхэ байна.

Уһалагдадаг ба хатаагдаһан газар дээрэһээ проектээр хараалагдаһан ургаса гансал абадаг бэшэ, харин үлүү ехые абадаг түрүү ажахынуудай, бригаданууд болон звенонуудай дүй дүршэлые бүри үргэнөөр нэбтэрүүлхэ тухай Минсельхоз, Минводхоз, союзна республиканuудай Министрнүүдэй Соведүүд, нютагай партийна ба совет органууд һанаагаа табиха ёһотой. Харин иимэ дүй дүршэл ороной бүхы зононуудта бии.

Жэшээнь, Херсонско областиин Белозерско районой Кировэй нэрэмжэтэ колхозые абаад үзэе. КПСС-эй Центральна шалгалтын комиссиин гэшүүн Социалис Ажалай Герой Дмитрий Константинович Моторный түрүүлэгшэнь юм. Эрдэмтэдэй дурадхаһан агротехническэ болон мелиоративна хэмжээ ябуулгануудые хэрэглэһэнэй үндэһөөр һүүлэй арбан жэлдэ ажахы жэлэй дунда зэргээр гектар бүриһөө 63 центнер намарай шэниисын, 620—силос болгогдохо кукурузын, 117 — хүсы үбһэнэй, 400 центнер ногоон тэжээлэй ургаса абаһан байна.

Үшөө ондоо жэшээ. Крымскэ областиин Нижнегорско районой Крупскаягай нэрэмжэтэ колхоздо Социалис Ажалай Герой Валентин Иванович Черфас түрүүлэгшээр хүдэлдэг. Эрдэм ухаанай туйлалтануудые болон түрүү дүй дүршэл эдэбхитэйгээр нэбтэрүүлэн, эндэ жэлһээ жэлдэ уһалагдадаг газарай гектар бүриһөө ороһоной ургаса улам ехээр суглуулдаг байна. Хэрбээ долоодохи табан жэлдэ эндэ гектар бүриһөө 18 центнер ороһон абтаһан байгаа һаа, наймадахида—34, юһэдэхидэ—42, арбадахида—54, арбан нэгэдэхи табан жэлэй гурбан жэлэй туршада гектар бүриһөө 57 центнер ороһо абаһан байна.

(Эхин. Үргэлжэлэлынь 2-дохи нюурта).

КПСС-эй ЦК-гай Пленум дээрэ КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ нүхэр Н. А. ТИХОНОВЭЙ хэһэн элидхэл

[Үргэлжэлэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта].

Нүхэдүүд, энэмнай ажалай гайхамшагта үльгэр жэшээ болоно. Уһалагдадаг газартай бүхы колхоз, совхозууд эдэ ажахынуудһаа жэшээ абаха зэргэтэй. Бүхы колхоз, совхозуудые түрүүшүүлэй хэмжээндэ хүргэхэ гээшэ орондоо хэрэгтэй хүдөө ажахын ехэ хэмжээнэй продукци нэмэжэ абаха гэһэн удхатай. Харин мүнөө иимэ арга боломжонууд хаа хаанагүй бии.

Программа дотор шанаржуулан һайжаруулагдаһан газар һайнаар хэрэглэхэ зорилго табигдана. Энэ табан жэлдэ элдэб шалтагаануудаар орон дотор жэлдэ дунда зэргээр 1,5 миллионһоо дээшэ гектар уһалагдадаг газар хэрэглэгдээгүй, уһалагдаагүй байгаа. Горитой ехэ талмайе шанаржуулан һайжаруулха, уһалууриин болон хатаалгын түхеэрэлгэнүүдые һэльбэн шэнэлхэ хэрэгтэй. Ороохо болон хүдөө ажахын бусад продукци үйлэдбэрилгые дээшэлүүлхын тула уһалагдадаг ба хатаагдаһан газарай гектар бүхэниие ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэхын тула энэ хүдэлмэри үнгэргэлгые хурдадхаха хэрэгтэй. Үндэһөөрнь гү, али зарим тэды һайжаруулагдаха зэргэтэй нуга сабшалан ба бэлшээри мандаа үсөөн бэшэ. Энэ хүдэлмэриин үнэ сэн хямда, хэхэдэ бэлэн аад, тон ехэ ашаг үрэтэй юм. Тэрэ нуга сабшалангай үрэжэлые 1,5—2 дахин дээшэлүүлхэ арга олгодог. Удаан болзорой программа дотор культуртехническэ ехэ хэмжээнэй хүдэлмэри хэгдэхээр хараалагдана. Арбан хоёрдохи табан жэлдэ 8 миллионһоо дээшэ талмайда иимэ хүдэлмэри хэгдэхэ байна. Энээнэй тулада гансал уһанай ажахын эмхинүүдэй бэшэ, харин Сельхозтехникын, Сельхозхимиин предприятинуудай болон колхоз, совхозуудай арга боломжонууд хэрэглэгдэхэ зэргэтэй.

Тарилгын талмайн бүридэл нарижуулан һайжаруулха хэрэгтэй. Ороохон болгогдохо кукурузые тарихын тула уһалагдадаг газар нилээд ехээр хубаарилха. Нёдондо жэлдэ уһалагдадаг газарай оройдоол 6 процентдэ кукуруза тарягдаһан байгаа. Энэнь тон бага. Нэн түрүүн Россин урда ба зүүн-урда районуудта, Украинада ба Молдавида ороохон болгогдохо кукурузын таряалангые үргэдхэхэ арга боломжо бии. Дунда Азиин, Казахстанай, Закавказиин республиканудай ажахынуудта уһалагдадаг газарта кукуруза тарижа ургуулга хүгжөөгдэхэ ёһотой.

Экономическа шэнжэлгын үндэһэ һуури дээрэ ороной район бүхэндэ таряалангай эгээл ашаг үрэтэй бүридэлые тодорхойлхо шухала.

Ороохото болон хүдөө ажахын ургамалнуудай ургасые улам дээшэлүүлхэ зорилгоор индустриальна арга технологи нэбтэрүүлгые ба хүдөө ажахын ургамалнуудые программын ёһоор тарижа ургуулдаг болохо хэрэгые хурдадхаха гэжэ хараалагдана.

Хэдэ дахин, һолоомоной узуурта, зуруу хоорондуур, холижо тарилга хэлгые бүри үргэнөөр хэрэглэхэ хэрэгтэй. Мүнөө үедэ 500 мянгаһаа үлүүтэй гектарта гэхэ гү, али уһалагдадаг таряалангай 3,5 процентдэ иимэ тарилга хэгдэнэ. Харин Дунда Азиин, РСФСР-эй урда областьнуудай ажахынуудта, Украинада, Грузида, Азербайджанда, Молдавида иимэ таряалан нилээд үргэдхэжэ боломоор. Энэ нөөсые бүри хүсэдөөр хэрэглэбэл, тэжээл болон хүрпээгэй ургамалнуудые үйлэдбэрилгые дээшэлүүлхэ арга олдохо байна.

Уһалагдадаг ба хатаагдаһан газарта үтэгжүүлгэ тараахада, илангаяа һайн байдаг гээд мэдээжэ. Гэбэшье ургаса дээшэлүүлхэ энэ арга нүхэсэл үшөөл хүсэдөөр хэрэглэгдэнэгүй. Нёдондо жэлдэ уһалагдадаг газарай гектар бүридэ оройдоол 250 килограмм үтэгжүүлгын оруулагдаһан баримтые юугээршье сагааруулхын аргагүй. Энэнь нормоор хараалагдаһанһаа 25—30 процент бага болоно бшуу. Хатаагдаһан газарта үтэгжүүлгэ багаар оруулагдана. Гэхэтэй хамта республиканууд болон областьнуудта бии байһан нөөсэнүүд уһалагдадаг ба хатаагдаһан газарые минеральна үтэгжүүлгэнүүдээр хүсэд хангаха арга олгоһон байна.

Нүхэдүүд, үтэгжүүлгэ дуталдана гэжэ шалтаг барихаяа болихо хэрэгтэй. Һайжаруулагдаһан газарые нормын ёһоор минеральна ба органическа үтэгжүүлгээр хангаха ёһотойбди, хангажа шадахабди. Агрохимическэ албанай, эрдэм шэнжэлгын институдуудай ажал ябуулгые һайжаруулха, минеральна болон органическа үтэгжүүлгэнүүдые, мүн тэрэшэлэн ургамал хамгаалха зүйлнүүдые зүбөөр, ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэхын түлөө ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэдэй ба мэргэжэлтэдэй харюусалгые дээшэлүүлхэ болонобди.

Гол горхонууд ба нуур сөөрэмүүд хүдөө ажахын ургамалнуудай ургасые дээшэлүүлхэ горитой ехэ нөөсэ болоно. Тэдэниие ба газар дорохи уһые бодомжотой зүбөөр хэрэглэбэл, ехэ талмай нэмэжэ уһалагдаха гэжэ бодото байдал харуулна. Хойто-Кавказай, Поволжиин, Казахстанай, Азербайджанай болон бусад республиканудай ажахынуудта газар уһалхын тула бишыхан нуур сөөрэмүүдые тогтоодог дүй дүршэлые үргэнөөр дэлгэрүүлхээр байна. Донецкэ областиин Марьинска районд 15 мянган гектар газар гол горхоной ба газар дорохи уһаар уһалагдадаг байна. Энэ талмай дээрэһээ овощой болон тэжээлэй ургамалнуудай үндэр баян ургаса район суглуулдаг. Гадна һубаг ханаабаар газар уһалалгые бүрин хүсэдөөр хэрэглэхэ болонобди. Уһалууриин энэ арга тэжээл үйлэдбэрилгые дээшэлүүлхэ горитой арга нөөсэ мүн.

Байгуулагдаһан мелиоративна нөөсэнүүдые хэрэглэхэ тухай хэлэхэдээ Минводхоздо, Минсельхоздо болон Минплодоовощхоздо ехэ шүүмжэлхы ажаглалтануудые хэхэ ёһотойбди. Гүрэнэй хубаарилдаг финансова болон материальна ехэ нөөсэнүүдые ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэхын түлөө нүхэд Васильев, Месяц, Козлов гэгшэд бүри шанга тэмсэл ябуулха, ээзн буса ябадал гаргаха али бүхы баримтануудые шууд зайсуулха зэргэтэй. Газарай мелиорациие саашадань хүгжөөхэ ба тэрэнэй ашаг үрые дээшэлүүлхэ программа дотор найруулагдаһан зорилгонууд хадаа эдэ министерствэнүүдэй эмхидхэлэй хүдэлмэриие һайжаруулха, хүдэлмэриин даалгагдаһан участогай түлөө, парти, правительствын шиидхэбэринүүдые бэелүүлхын түлөө ехэ харюусалгатай байха эрилтэ табина.

Шанаржуулан һайжаруулагдаһан газарай ашаг үрые саашадань дээшэлүүлхын, программа соо тодорхойлогдоһон хараануудые түйлахын тула хүдөө ажахын болон уһанай ажахын органуудай, ажахынууд болон ашаглалгын албануудай хоорондохи харилсаае нарижуулан һайжаруулха шухала.

Теэд мүнөө ямар байдалтай бидэ байна гээшэбибди. Жэл бүхэндэ гүрэн уһанай ажахын барилгада, культуртехническэ хүдэлмэри хэлгэдэ айхабтар ехэ финансова болон материальна гаргашануудые хэжэ гэжэ тэмдэглэгдээ һэн. Шэнээр уһалагдадаг болоһон гектар бүхэниие ашаглалгада оруулжа, тэрэниие хэрэглэдэг бололгодо 5 мянган түхэриг хүрэтэр гаргаша хэгдэнэ. Гэхэ зуура хүдөө ажахын болон уһанай ажахын эмхи зургаануудай, колхоз болон совхозуудай харюусалга доошолонхой. Иимэ ушарай ямар юумэндэ хүргэдэг байһые бидэ һайн мэдэнэбди. Уһалагдадаг болоһон, мүн хатаагдаһан хэдэн 10 мянган гектар газар жэл бүхэндэ ашаглагданагүй. Тэдэнэй эхэнхи хубинь хэрэгһээ гарашана. Тэрэ газарые һэргээхын тула ехэ мүнгэн болон материальна зөөри нөөсэ гаргашалха ушар гарана. Тиигэжэ продукциин өөрынь үнэ сэнгые ехэ болгоно.

Шанаржуулан һайжаруулагдаһан газарые ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэдэг болохын тула ажахын хүтэлбэрилэгшэдэй болон ажалша коллективүүдэй экономическа болон моральна харюусалгынь, саашадаа тэдэнэй анхарал оролдолгые дээшэлүүлхэ тухай асуудалай шухала болоһые ажабайдал эрилтэ табина. Уһалагдадаг болон хатаагдаһан газарые ашаглаха талаар колхозууд болон совхозуудта, уһанай ажахын эмхи зургаанудта, ашаглалгын албан олон районно агропромышленна нэгэдэлнүүдтэ тодорхой хэлсээнэй гуримаар уялга абхуулха шухала болоо гэжэ КПСС-эй ЦК ба СССР-эй Министрнүүдэй Совет тоолоһон байна.

Мелиоративна системэнүүдые, уһалалгын техникые һайн байлгаха, минеральна үтэгжүүлгэнүүд болон ургаса хамгаалха зүйлнүүдые хэрэгтэй хэмжээн соонь, богонихон болзорто хүрьһэндэ шэнгээхэ талаар уһанай ажахын эмхи зургаанууд, Сельхозхимиин ба Сельхозтехникын предприятинууд мүн лэ өөһэдтөө уялгануудые абаха ёһотой гэжэ хараалагдана.

Тиимэдэ ажахынууд заагдаһан болзор соо түсэбөөр хараалагдаһан, удаань проектээр табигдаһан хэмжээнэй ургаса абадаг болохо, тиигэжэ хүдөө ажахын продукци абалгые дээшэлүүлхэ хэрэг хангахаар бэеэ уялгалха ёһотой. Иимэ хэрэг хангаад байхадаа, тэдэнэр экономическа болон материальна урмашуулгын фонднуудта горитой гоор мүнгэ таһалха арга боломжотой болоно. Тэрэнь бүри ехэ хэмжээнэй байха зэргэтэй. Хэрбээ ажахынууд абаһан уялгаяа дүүргэнгүй, агротехническэ хэмжээ ябуулгануудай комплексые хазагайруулаад, хүдэлмэриеэ муугаар эмхидхээд, хүдөө ажахын продукциие дутуугаар абаха байдалда хүрөөд байбал, тэдэнэр материальна харюусалгада хүртэхэ ёһотой болоно. Иимэрхүү экономическа хэмжээн уһанай ажахын эмхи зургаануудта абтажа болохо. Тэрэшэлэн Сельхозтехникын, Сельхозхимиин предприятинууд өөрынгөө абаһан уялгые дүүргэжэ шадаагүй хадаа баһал иимэрхүү харюусалгада хүрэхэ байна.

Уялга болон харюусалга хадаа хоёр талаһаа адли тэгшэ байдалтай. Манай һанамжаар нүхэдүүд, боломжотойн зүйл гэжэ тоолонобди. Тэрэ социалис ажахы эрхилэлгын ёһо гуримда зохино, хүдөө нютагуудтахи ажахын тоосоое бэхижүүлнэ. Иимэ договорой гуримай харилсаанууд хадаа саашадаа уһалагдадаг болон хатаагдаһан газарые хайша хэрэгээр ашаглаха ябадалда эсэс табина, тэрэнэй ашаг үрые эридээр дээшэлүүлнэ.

Үшөө нэгэ асуудал тушаа тогтолтой. Колхозууд болон совхозуудай өөһэдынь уһалууриин болон хатаалгын системэнүүдые уһанай ажахын эмхи зургаануудта дамжуулан үгэхэ тухай асуудал болоно.

Мүнөө үедэ ажахынууд доторой мелиоративна фонднуудай сэн 20 миллиард түхэригтэ хүрөөд байна. Харин 1990 он болотор тэрэнэй хэмжээн 34 миллиард болохо юм. Олонхи районуудта ажахы доторой уһалууриин болон хатаалгын сетьнүүд колхоз болон совхозуудай баланс дээрэ байна. Хэрэгтэй техникын, эрдэм һургуули түгэс мэргэжэлтэдэй үгы байһан ушарһаа дээрэ хэлэгдэһэн сетьнүүд техническэ зохихо хэмжээндэ ашаглагданагүй. Союзна республиканудай Министрнүүдэй Соведүүд, нютагуудтахи партийна болон совет органууд эдэ системэнүүдые уһанай ажахын ашаглалгын эмхи зургаануудта дамжуулан үгэхэ тушаа дурадхалнуудые оруулһан байна.

КПСС-эй ЦК болон правительство энэ асуудал хаража үзөөд байхадаа, арбан хоёрдохи табан жэлдэ ажахы доторой уһалууриин, хатаалгын болон коллекторно-дренажна сетьнүүдые, мүн бусад барилгануудые колхоз болон совхозуудай балансһаа (тэдэнэй дураар) уһанай ажахын эмхи зургаануудай балансда дамжуулан үгэхэ шухала гэжэ тоолоо. Тиихэдээ тэдэниие харуулха, заһабарилха хэрэгтэ таһалагдаһан мүнгэнэй гаргашын 30 процентнь гүрэнэй бюджедэй зөөреэр, 70 процентнь ажахынуудай өөһэдынь зөөреэр бүтээгдэхэ болоно.

РСФСР-эй Хара хүрьһэтэ бэшэ зоной, Грузинска ССР-эй Колхидын наотар газартай, Алас Дурна экономическа районой, Алтайн, Краснодарска, Ставропольско хизаарнуудай, мүн Дагестанай АССР-эй олзо багатай, гарзада ородог ажахынуудай ажахы доторой мелиоративна системэнүүдые эдэ жэлнүүдтэ урдын гуримаар гаргашыень һомолжо байхаар хараалагдана.

Колхоз болон совхозуудай ажахы доторой уһалууриин болон хатаалгын сетьнүүдые уһанай ажахын эмхи зургаануудай балансда дамжуулан үгэхэ ушар эдэ сетьнүүдые ашаглалгые һайжаруулгада, ургамалнуудай ургасын дээшэлгэдэ һайнаар нүлөөлхэ байһаниинь лабтай.

Колхоз болон совхозуудта уһа сасадаг машинануудай ашаглалгые һайжаруулха хэмжээнүүдые дары абаха шухала. Иимэ машинанууд ажахынуудта улам олон боложо байна, иимэ агрегадуудые тусхай мэргэжэлтэй эмхи зургаануудай зүгһөө хангалга мүртэнгөөр табигдаагүй байгаа. Тэрээнһээ боложо хэдэн мянган машинанууд хүдэлнэгүй. Госкомсельхозтехникэ болон Минсудпром уһа сасадаг машина болон механизмуудые хангаха хэрэг эрид һайжаруулха уялгатай.

Ушар тиимэһээ, нүхэдүүд, шанаржуулан һайжаруулагдаһан газар дээрэхи хүдэлмэриин эмхидхэлые һайжаруулхын тула Минводхозой харюусалгые дээшэлүүлхэ эрилтэ табигдана. Тэрэ хадаа уһалууриин болон хатаалгын системэнүүдые һайн шанартайгаар, болзор соонь ашаглалгада туушахын, һайнаар заһабарилхын, гуримтайгаар байлгахын тула харюусаха байна бшуу.

Госкомсельхозтехникэ хадаа заһабарилгын, таарулан табилгын, шанаржуулан һайжаруулагдаһан газар дээрэ хүдэлжэ байгаа бүхы машинануудые (Минсудпромой фирменнэ гуримаар хангагдадаг «Фрегат» ба «Кубань» гэжэ уһа сасадаг машинануудһаа гадна), хангалгын түлөө гүйсэд дүүрэн харюусаха зэргэтэй. Тиихэдэ Союзсельхозхими хадаа минеральна үтэгжүүлгэнүүдые, изоёосхын, ургамалнуудые хамгаалха зүйлнүүдые тогтоогдоһон нормын ёһоор, эгээл богони болзор соо зөөхэ, газарай хүрьһэндэ оруулха уялгатай.

Минсельхоз, колхоз болон совхозууд шанаржуулан һайжаруулагдаһан газараа ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэхын, һайн сортын хүдөө ажахын ургамалнуудые хэрэглэхын, техникые бүтээсэ ехэтэйгээр ашаглахын, индустриальна технологи, түрүү арга дүршэл, ажалай эмхидхэлэй шэнэ гурим нэбтэрүүлхын, ургаса дээшэлүүлгэдэ хабаатай бүхы хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлхын, тэрэ тоодо продукциин өөрынь үнэ сэнгые хямдаруулхын түлөө харюусалгатай.

Минводхозой, Минсельхозой, Сельхозтехникын бүхы эмхи зургаануудай, колхозууд болон совхозуудай, ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд болон мэргэжэлтэдэй, колхозникууд болон хүдэлмэришэдэй ажал имагтал эсэсэй дүнгөөр — үндэр болон найдамтай ургаса хуряаһанай, ажалай бүтээсые ходо дээшэлүүлжэ байһанай, продукциин өөрынь үнэ сэнгые хямдаруулһанай жэшээгээр сэгнэгдэхэ болоно. Уһалагдадаг болон хатаагдаһан газар дээрэһээ ехэ үрэ дүн түйлаһан коллективүүд болон хүдэлмэрилэгшэд ажалай ехэ түлөөһэ, тэрэшэлэн материальна урмашуулга абаха зэргэтэй юм.

Газарай мелиорациин талаар хараалагдаһан түсэбүүдые дүүргэхын тула хэдэн миллион хүнүүдэй хүсэл эрмэлзэл хэрэгтэй. Үйлэдбэриин коллективүүдэй үүсхэл болон бодото шадабариие улам хүгжөөхэ шухала. Мүнөө эмхидхэлэй бүхы хүдэлмэри хадаа имагтал коллективүүдтэ — звено, бригада, участок, отделени болон фермэнүүд дээрэ ябуулагдаха зэргэтэй. Ганса мүнөө жэлдэ бэшэ, мүн ерэхэ жэлнүүдтэ һайн ургаса ургуулхын тула материальна талаар һайнаар урмашуулагдахаар хэрэгээ ябуулха ёһотойбди. Хамтын подряд нэбтэрүүлхэ, ажалай түлбэриие аккордно-шангай гуримда оруулха, ажахын тоосоо, предприятинуудтахи урмашуулгын фонднуудые болон түсэблэлгэ-экономическа бусад онһонуудые шадамараар хэрэглэхэ шухала.

Нэгэ севооборотой гүйсэд болзор соо ашаглахаар шанаржуулан һайжаруулагдаһан газар элдүүрилдэг коллективүүдтэ газар болон машинануудые даалгаха гээшэ шухала хэрэг болоно. Подрядта ороһон звено болон бригадануудта һайн шанартай хүрэнгэ, үтэгжүүлгэ, ургамалнуудые хамгаалха зүйлнүүдые, техникые совхозуудай дирекцинүүд, колхозуудай правленинүүд лаб хангамаар таһалжа үгэхэ уялгатай. Тэрэшэлэн түсэбэй ёһоор хараалагдаһан ургаса абажа болоомоор уһые саг соонь үгэхэ шухала.

Мүнөө хамтын подряд үргэнөөр нэбтэрүүлэгдэжэ байна. Ставропольско хизаарта, Саратовска областьдо уһалагдадаг бүхы газар бригаданууд болон звенонуудта даалгагданхай. Тэдэнэр бүгэдэндөө хамтын подрядай гуримаар хүдэлнэ. Энэ һайн үрэ дүн асарна. Гэхэтэй хамта зарим областьнуудта, жэшээнь, Ульяновска, Куйбышевска, Рязанска, Николаевска, Брянска гэхэшэлэн, ажалай энэ түрүү арга шанаржуулан һайжаруулагдаһан газар дээрэ үргэнөөр хэрэглэгдээгүй байһаар. Хамтын подряд эндэ тон хүндэгүй байна. Ажалай энэ һайн эмхидхэлые, зүб түлбэриие уһалагдадаг болон хатаагдаһан газар дээрэ хүдэлжэ байгаа бүхы бригада болон звенонуудта нэбтэрүүлхэ шухала. Энээн тушаа түбхын түрүүндэ нютагай партийна болон совет органууд, Хүдөө ажахын министерство, ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд һанаагаа зобохо уялгатай.

Эдэ хоолой зүйлнүүдые найдамтайгаар хуряан абахын тула шанаржуулан һайжаруулагдаһан газарай ашаг үрые дээшэлүүлхэ гээшэ партийна, совет болон ажахын органуудай, колхоз болон совхозуудай ажалша коллективүүдэй шиидхэхэ эгээл шухала хэрэг болоно.

III. МЕЛИОРАТИВНА БАРИЛГЫН ХЭМЖЭЭЕ ДЭЭШЭЛҮҮЛХЭ

Уһанай ажахын барилгын хэмжээе саашадань үргэдхэхэ, тэрэнэй эмхидхэлые нарижуулан һайжаруулха зорилго программа дотор хараалагдана.

2000 он хүрэтэр уһалагдадаг газарай талмайе 30—32 миллион гектарта, хатаагдаһан газарые 19—21 миллион гектарта хүргэхөөр хараалагдана.

Россин Федерацида шанаржуулан һайжаруулагдаһан газарые хоёр дахин ехэ болгожо, 18—19,5 миллион гектарта хүргэгдэхөөр хараалагдаба, Хойто-Кавказай, Доодо-Поволжиин уһалагдадаг газар дээрэ кукурузын ороохо үйлэдбэрилхэ томо томо зононуудые байгуулхаар тодорхойлогдоно. Тэрэшэлэн эртын болон дулаанда дуратай овощ, бахчева ургамалнуудые абахын тула Астраханска ба Волгоградска областьнуудта тусхай мэргэжэһэн ажахынуудые эмхидхэхэ хүдэлмэри үргэлжэлүүлэгдэхэ.

Сибирь болон Алас-Дурна хизаарта мелиораци хүгжөөхэ талаар шэнэ алхам хэгдэхэ байна. Алтайн хизаарта Алейскэ ба Бурлинска уһалууриин системэнүүдые, гидроузелтай, сөөрэмтэй Южно-Омско уһалууриин системэ Иртыш мүрэн дээрэ барилга дүүргэгдэхэ зэргэтэй. Тэрэшэлэн олон жэлэй ногоо болон соя тарилгые үргэдхэһэнэй ашаар малай тэжээлэй хэрэглэмжые гүйсэд хангажа боломоор шухала эрхэ нүхэсэл байгуулагдаха байна.

Украинын ССР-тэ уһалагдадаг газарай талмайе 4—4,2 миллион гектарта, хатаагдаһан — 3,9—4 миллион гектарта хүргэхэ байна. Каховско, Первомайска, Серегозско, Дунай-Днестровскэ ба Приазовско уһалууриин системэнүүдэй барилга үргэлжэлүүлэгдэхэ. Хойто Крымэй каналай зонодо уһалагдадаг шэнэ газарнуудые ашаглалгада оруулха хэрэг хангагдаха, тэрэшэлэн Украинын Полесидэхи нютагуудай шииг ехэтэй газарые ашаглаха түрүүшын ээлжээнэй хүдэлмэри дүүргэгдэхэ байна.

Белоруссиин ССР-тэ шанаржуулагдаһан газарынь 3,3—3,6 миллион гектараар ехэ болгогдохо. Полесскэ набтар газар ашаглаха хүдэлмэри гол түлэб дүүргэгдэхэ. Республика дотор нилээд ехэ газарта хүрьһэ уһа агаараар хангаха хүдэлмэри хэгдэхэ байна.

Узбегэй ССР-тэ уһалагдадаг газар 5—5,5 миллион гектарта хүргэгдэхөөр хараалагдана. Мүнөө уһалагдажа байһан газарые улам шанаржуулха талаар ехэ хүдэлмэри хэгдэхэ, Каршинска болон Джизакска талые комплексноор ашаглаха, Караулбазарска болон Кизилинскэ үргэн дайдые уһалха хүдэлмэри хэгдэхэ болоно.

Казахай ССР-тэ уһалагдадаг газарые 3—3,5 миллион гектарта хүргэхэ, уһалууриин системэнүүдые һэльбэн шэнэдхэхэ, Акдалинска болон Ташуткульска талада нилээд ехэ газар уһалдаг болгохо, шэнээр ашаглаха хүдэлмэриие дүүргэхэ, Иртыш—Караганда каналай бааза дээрэ уһалууриин системэнүүдые бариха гэжэ хараалагдана.

Мелиораци хүгжөөхэ —шэнэ газарнуудые ашаглаха, каналнуудые бариха, мелиоративна системэнүүдые һэльбэн шэнэлхэ хүдэлмэри бүхы союзна республиканудта үргэлжэлүүлэгдэхэ байна.

Арбан хоёрдохи табан жэл мелиоративна барилгануудые үргэдхэлгэдэ шухала шата болохо зэргэтэй.

Энэ үе соо 7 миллион гектар уһалагдадаг, хатаагдаһан шэнэ газар ашаглагдаха, мүнөө хүдэлжэ байһан уһалууриин системэнүүд улам һайжаруулагдаха, нилээд ехэ газарта культуртехническэ хүдэлмэри хэгдэхэ, хүдөө ажахыда хэрэгтэй уһа дамжуулха магистральна сорго хоолойнууд хэдэн мянган километртэ баригдаха, шэнэлэгдэхэ ёһотой. Эдэ бүхы хүдэлмэридэ зорюулагдаха 50 миллиард түхэригэй капитальна һомололгын (1984 оной январиин 1-нэй сэнгээр) мүнгэ зөөри табигдаха гэхэ гү, али тэрэнь энэ табан жэлдэ ашаглагдажа байһанһаа 6 миллиард түхэригөөр ехэ байха.

Уһанай нөөсэнүүдэй зэргээр 1986—2000 онуудай туршада территориальна хубаарилга шэнээр табигдажа, газар уһалха даабариие дүүргэхын тула томохон хэмжээ ябуулганууд бэелүүлэгдэхэ болоно.

Хойто зүгэй гол мүрэнүүд болон нуурнуудһаа жэлдээ 5,8 кубическа километр хэмжээнэй уһа Волго мүрэндэ оруулха түрүүшын ээлжээнэй барилгые дүүргэхэ зорилго Программа дотор хараалагдана. Мүн Волго—Дон, Ростов-Краснодар, Волго—Чограй каналнуудые барижа, Волгын уһые Дон, Кубань, Терек голнуудта оруулха хүдэлмэри хэгдэхэ. Эдэ хэмжээнүүдые бэелүүлхэдэ Доодо Поволжидо болон Хойто Кавказда уһалагдадаг шэнэ газарые үргэн ехэ болгохо арга олгоно. Урда Украиные болон Молдавиин уһаар хангаха зорилгые шиидхэхын тула Днепровско-Бугска түхеэрэлгэдэ гидроузелнуудые барижа дүүргэхэ, Дунай — Днепр дээрэхи уһанай ажахын комплексын, Дунай — Ниспорены каналай барилгануудые эхилхэ гэжэ хараалагдана.

Сибириин гол мүрэнүүдэй зарим үһые Уралай болон Баруун Сибириин, Дунда Азиин болон Казахстанай районуудта дамжуулха хүдэлмэриин проект ойрын сагта табигдажа дүүргэгдэхэ зэргэтэй. Эдэ барилгануудые бодхоохо болзорынь проектын зохёогдожо дүүргэгдээд, баталагдаһан хойноньтодорхойлогдохо байна.

Газар шанаржуулха үргэн ехэ программаар хараалагдаһан орёо бэрхэтэй, ажал ехэтэй хүдэлмэриие саг соонь бэелүүлхын тула мелиоративна барилгын эмхидхэлые эрид һайжаруулха, тэрэниие улам һайнаар индустризацилха, үйлэдбэриинь баазануудые саашадань бэхижүүлхэ хэрэгтэй болоно.

Уһанай ажахын организацинуудые бүхы хэрэгтэй юумээр хангаха тушаа орон дотор ехэ юумэн хэгдэнэ. Уһанай ажахын министерствын предприятинууд үйлэдбэриин-техническэ хүсэ ехэтэй баазатай болонхой. Мүнөө 1,7 миллион хүнһөө бүридэһэн мелиораторнуудай хүсэн хүдөөдэ хүдэлнэ. Главсредволговодстройн, Главполесьеводстройн, Укрводстройн, «Ленмелиорация» нэгэдэлэй мелиораторнуудай коллективүүд орон дотороо суутай болонхой. Тэдэнэр бүтээхэ хүдэлмэриингөө даабариие ходо дүүргэнэ, ажалдаа шэнэ түрүү онол аргануудые нэбтэрүүлнэ.

Гэхэтэй хамта уһанай ажахын барилгада дутуу дунданууд, хэрэглэгдээгүй нөөсэнүүд үшөөл ехэ байһаар. Ехэнхи ушарта барилгын организацинуудай гэмээр лэ газар һайжаруулха хэрэгтэ зорюулагдаһан мүнгэ зөөри гүйсэд ашаглагданагүй.

Грузиин ССР-эй, Молдавиин ССР-эй, Россин Федерациин болон Казахстанай зарим областьнуудай уһанай ажахын организацинууд газар шанаржуулха түсэбөө ходо дүүргэнэгүй, СССР-эй Минводхозой барилгын олохон союзна главкнууд хангалтагүй муугаар хүдэлнэ. Подрядна гуримаар энэ хэрэгтэ хабаадуулагдаһан Минстрой, Минэнерго, Минсельстрой болон барилгын бусад министерствэнүүд тогтоогдоһон түсэбөө дүүргэхэ талаар ехэ гээгдэжэ ябана.

Союзна республиканудай Министрнүүдэй Соведүүд, СССР-эй министерствэнүүд болон ведомствэнүүдэй хүтэлбэрилэгшэд мелиорациин барилгануудта хандасаяа үндэһөөрнь хубилгаха, тэдэниие саг соонь ашаглалгада оруулжа хүдэлгэхэ хэрэгые гүрэнэй шухала даабари гэжэ тоолодог болохо ёһотой.

Минводхозой барилгын предприяти болон организацинуудта үйлэдбэриин хэрэгсэлэй, гүлишын-элшэ хүсэнэй нөөсэнүүдэй үлүүсэ ехээр гаргашалагдаха, үйлэдбэридэ хабаагүй гаргашын ехээр хэгдэхэ, тэрэнэй гээлтэ хоролтодо оруулагдахашье ушар үзэгдэнэ. Нёдондо барилгын организацинуудта хүдэлмэриинь сагай гээлтэ миллион шахуу хүнэй хүдэлһэн үдэрэй гээгдэһэнтэй жэшээтэй болоо юм. 1983 ондо организацинуудай 40 гаран процентнь хэһэн хүдэлмэриингөө өөрынь үнэ сэнгые түсэбөөр хараалагдаһанһаа ехэ болгоо. Барилгын олохон организацинуудта ажалай бүтээсэ дээшэлүүлхэ даабари дүүргэгдэнэгүй. Ажалайнь түлөөһэнэй ургалта хүдэлмэриин бүтээсэ дээшэлүүлгын хэмжээнһээ үлүү түргэнөөр ургана. Һалбари дотор дүүргэгдээгүй барилгын хэмжээн үшөөл ехэ байһаар, нормоһоо гадуур абтаад тодхогдоогүй байһан түхеэрэлгэнүүд улам олон боложо, капитальна һомололгын мүнгэ зөөри ехээр тараагдажа үргэлжэлһөөр. Уһанай ажахын барилганууд удаан болзор соо бодхоогдоно. Жэшээнь, Кзылкумска талын, Казахай ССР-эй Чимкентскэ областиин газар уһалха түхеэрэлгэнүүдэй түрүүшын ээлжээн 1965 онһоо хойшо ашаглагдаха болзорынь 7 дахин хойшолуулагдаа. Тэрэнь 1976 ондо баригдажа дүүргэгдэхэ байһан аад, мүнөө 1985 ондол ашаглагдахаар хараалагдана.

Газарые комплексноор ашаглаха хэрэгтэ хабаатай барилгануудые ехэ удааруулдаг ябадалые Минводхоз түргэн болюулха ёһотой. Шанаржуулагдаһан газар ашагладаг совхозуудта үйлэдбэриин болон үйлэдбэриин бэшэшье барилгануудые бодхоохо түсэб табан жэл бүхэндэ дүүргэгдэнэгүй. Эдэ барилганудта подрядна гуримаар хабаадуулагдаһан барилгын министерствэнүүдшье хангалтагүй хүдэлнэ. Эдэ бүгэдэһөө ооложо, мелиоративна системэнүүдые барилгада гаргагдаһан мүнгэ зөөри саг соогоо ашаяа харюулнагүй.

Мелиоративна системэнүүдэй олохон барилгануудай проектно-сметнэ документацидань ехэ алдуунууд гаргагдана гэжэ онсо тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Минводхозой системэдэ 68 мянган хүнтэй 170 организацинууд проект зохёолго дээрэ хүдэлнэ. Гэбэшье тэдэнэй ажал бодотоор гуримшуулагдаагүй, уһанай ажахын барилгын түсэбтэй холбогдоогүй байха юм. Олонхи ушарта документацинь удаан саг соо зохёогдожо, моральна талаараа хуушарна, тэдэниие зохёолгодо хэгдэһэн гаргашань дэмы хосорно.

Мелиоративна барилгануудые бодхоохо үедэ барилга-хабсаралгын хүдэлмэри баһал һайн шанартайгаар хэгдэнэ гэхын аргагүй. Арбадахи болон арбан нэгэдэхи табан жэлнүүдэй үедэ СССР-эй Госстрой 2670 барилганууд дээрэ барилгын нормо болон гуримай хэр сахигдадагые шалгажа үзөө. Тэдэнэй 64 процентдэнь проектнэ болон нормативна документациин эрилтэ ехээр хазагайруулагдаа гэжэ элирүүлэгдээ.

Жэшээ болгон хэлэбэл, Одесскэ областьдо Дунай-Днестровскэ 20 мянган гектар газар уһалха уһалууриин томо системын барилгын муу шанартайгаар хэгдэһэн дээрэһээнь гурбан жэл хахад соо ашаглагдаад байхадаа, уһалууриин сорго хоолойнууд 1700 дахин тэһэрһэн байха юм. Үнгэрхэдөө, проект табигшадай бүдүүлиг алдуу хэһэнһээнь боложо, Сасык нуурай дабһа ехэтэй, минералтай уһан полинууд дээрэ гаргагдаад, тэндэхи таряалангай хүрьһэн эрид муудхаагдаа, структурань алдагдаа. Эндэхи колхоз, совхозууд проектээр хараалагдаһанһаа хоёр дахин бага ургаса абахаһаа гадна, тэрэнь добо газарайхиһаашье доошоо байха юм.

Энэ яашье тааруугүй баримта гэжэ сэхэ хэлэхээр, Гүрэнэй зөөридэ иимээр хандаха эрхэ хэндэшье үгтөөгүй. Украинын организацинууд энээниие хаража үзэхэ, гэмтэйшүүлые шангаар хэлээхэ зэргэтэй гэжэ һанагдана.

Уһанай ажахын барилганудай проект зохёоходо гаргашалагдаха мүнгэн зөөриие һомолхо бүхы асуудалнуудые Госплан, Госстрой, Минфин, Минводхоз болон Минсельхоз хамта хаража үзэхэ ёһотой. Энэ хэрэгые нарин нягта гуримтай болгохо, тэрэниие баталагдаһан проектһээнь заахашье хазагайруулжа болохогүй, тэрэшэлэн хараалагдаһан сметэһээ гадуур мүнгэ зөөри үлүү гаргашалха ябадалые болюулха шухала. Уһанай ажахын томо барилгануудые тушаажа абахадаа хизаар болон областьнуудай организацинуудай түлөөлэгшэдые эрхэ бэшэ хабаадуулха, тусхай актаар тушааха гэхэ мэтэ заабаринуудые хэлбэришэгүйгөөр сахиха хэрэгтэй.

Тогтоогдоһон даабаринуудые заатагүй дүүргэхын, совхозуудта мелиоративна системэнүүдые бодхоохо болон бариха, барилгануудые эрхим шанартайгаар, богони болзор соо бүтээхэ түрүү технологи хэрэглэхэ, барилганудай проект табиха болон бариха техническэ хэмжээнүүдые дээшэлүүлхэ талаар барилгын организацинуудай харюусалгые ехэ болгохо гэжэ Минводхозой урда эрилтэ табигдана.

Минводхозой барилгын организацинуудта бригадна подряд бүри үргэнөөр дэлгэрүүлэгдэхэ зэргэтэй. Үнгэрһэн жэлдэ тэндэхи бүхы бригадануудай 40 процентнь лэ ажахын тоосооной гуримаар хүдэлөө.

Нүхэдүүд, нэгэ үгөөр хэлэбэл, манай мелиоративна барилганууд дээрэ бүхы юумэн эрхим һайн, гуримтай нарин байха зэргэтэй. Түрүүн проектһээл эхилхэ шухала. Уһанай ажахын барилганудай проект болон сметэ, тэдэниие захиһан республиканска, хизаарнуудай болон областьнуудай организацинуудай түлөөлэгшэдтэй урид зүбшэһэнэй ёһоор тэдэнь Уһанай ажахын болон Хүдөө ажахын министерствэнүүдтэ баталагдаха болоно. Харин хэрэгтэй болоо һаань, тэрэ Госстройгоор баталагдаха ушартай. Барилгын гаргашанууд нарин сметын ёһоор лэ гаргашалагдаха болоно. Ажалаа эрхим һайнаар эмхидхээд, шэнэ түрүү онол арга хэрэглэжэ, сметэһээ хэмналта хэһэн мүнгэ зөөри (сэбэр ашаг олзо болгогдон) уһанай ажахын барилгын организацинуудта үлөөгдэдэг байбал, зүб болохо гэжэ һанагдана.

Газар һайжаруулха мүрэнэй үһые ондоо [illegible] урадхуулха томо [illegible] гаргаша хэхэдээ, бид[illegible]ниие бодомжотой зүбөө[illegible]тайгаар хэрэглэхэ [illegible] хараалаа һуладхаха ёһо[illegible]

Жэшээнь, эдлүүрни[illegible]рые гамнаха тухай асу[illegible] абажа үзэе. Манай [illegible] хүн зоной улам оло[illegible]жо, хахалагдадаг газар[illegible] бүхэндэ хүртэсынь жэл[illegible]дэ бага боложо байна[illegible] мэдээжэ. Гэбэшье [illegible] гансал хүн зоной түрү[illegible] олошоржо байһанһаа бэ[illegible]рин хүдөө ажахын эдлүүр[illegible] газарһаа нилээд ехэ [illegible] хаягдажа байһанһаа б[illegible] Уһалагдадаг газары[illegible] ажахын хэрэглэмжэһээ [illegible]ха ябадалые хорихо, га[illegible] ондоо хэрэгсэлдэ таһал[illegible]далые үсөөрүүлхэ саг [illegible] Газар тухай мүнөө хэр[illegible]жэ байһан Хуулиие эд[illegible]гүйгөөр сахиха шухала. [illegible]тал республикын пр[illegible]стватай, СССР-эй Хүдөө [illegible]хын министерствэтэй зү[illegible] үзөөд, айхабтар шухала [illegible]тэй болоһон сагтань л[illegible]рые хүдөө ажахыда аб[illegible] хэрэгтэ таһалжа болог[illegible]на.

Уһанай нөөсэнүүдые [illegible]лэхэ асуудалда баһал [illegible] гурим тогтоохо хэрэгтэй. [illegible]най орондо уһанай хэ[illegible] элбэг һаань, тэрээниие [illegible]ша хэрэг ашаглажа яаш[illegible]лохогүй. Үнгэрһэн жэлдэ [illegible] абажа, ажахын хэрэгсэлдэ [illegible]гашалха хүрэтэр зай соо [illegible] 43 кубическа километр [illegible] гээлтэдэ оруулагдана [illegible] гү, али тэрэнэй 21 [illegible]центнь дэмы хаягдана [illegible] Ажахынуудташье, илангая [illegible]да-Азиин республикэн[illegible] уһан ехэ гээлтэдэ ороно, [illegible] мүрэнүүдэй үһые гамта[illegible]ринаар гаргашалха, хорол[illegible] бага болгохын тула үһ[illegible] урдаха ханаабууд болон [illegible]го хоолойнууд, һубаг ха[illegible]буудые шулуун ханатай [illegible]гохо, уһалууриин шэнэ т[illegible] онол аргануудые үргэнөө[illegible]рэглэхэ, уһа ашагладаг аж[illegible]нуудай материальна за[illegible]салгые дээшэлүүлхэ саг [illegible]

IV. ЭРДЭМ БА ТЕХНИКЫН ТҮЙЛАЛТАНУУДЫЕ ЭДЭБХИТЭЙГЭЭР НЭБТЭРҮҮЛХЭ

Нүхэдүүд!

Эрдэм-техникын дэбжэлтэ хүгжэлтые хурдадхалга, түрүү дүй дүршэл нэбтэрүүлгэ хадаа мелиорациин ашаг үрые дээшэлүүлгын, ажалай бүтээсын ургалтын, уһанай болон газарай нөөсэнүүдые гамтай зүбөөр, хэрэглэлгын шухалын шухала арга нүхэсэл мүн болоно.

Энэ хэрэгтэ манайда зарим тэды түйлалтанууд бии гээшэ. Эсэгэ оронойхнай промышленность мелиоративна техникэ болон түхеэрэлгэнүүдэй олон түхэлнүүдэй үйлэдбэрилгэ ашаглангхай. Энэ Программаар уһанай ажахын барилгада, уһалууриин ба хатаалгын системэнүүдые ашаглалгада, культуртехническэ хүдэлмэринүүдые бэелүүлгэдэ хэрэгтэй техникые үйлэдбэрилэн гаргалга болон хангалгые саашадань ехэ болгохоор хараалагдана. Гэбэшье эрдэм болон техникын шэнэ түйлалтануудые мелиорацида нэбтэрүүлхэ хэрэг манай һанаһанда хүрэмэ бэшэ гэжэ сэхэ хэлэхэ хэрэгтэй. Уһалагдадаг газарай гурбанай хоёр шахуу хубинь хүрьһэн дээгүүрнь уһалагдадаг байха юм. Энэмнай хүрзэ болон кетмениин туһаламжаар хэгдэнэ бшуу. Энэ хүдэлмэридэ хэдэн арбаад мянган хүн хабаадуулагдана. Үшөөл олон тоото сүршэжэ уһалдаг агрегадууд технико-экономическа талаараа шанар муутайгаар гаргагдана. Ашаглалгын хүдэлмэридэ хуушарһан үсөөн бэшэ техникэ үгтэдэг байна бшуу.

Тиимэһээ уһалууриин түрүү онол аргануудые түргэнөөр нэбтэрүүлгэдэ, уһа сүршэдэг үндэр бүтээсэтэй, үргэн абасатай түхеэрэлгэнүүдые хэрэглэлгэдэ, дуһаалан уһалалгые хэрэглэлгэдэ, элшэ хүсэ ба нөөсэнүүдые арьбалха технологи үргэнөөр нэбтэрүүлгэ хангадаг машина болон түхеэрэлгэнүүдые зохёон байгуулгада эрдэмтэд, конструкторнууд болон бодото дээрэнь хэрэглэгшэдэй хүсэл оролдолго шэглүүлэгдэхэ ёһотой.

Мелиоративна хүдэлмэринүүдые үргэлжэ дээрэнь оньһожоруулхын тула машинануудай системэнүүдые байгуулга түргэдхэхэ хэрэгтэй. Энээндэ хэрэгтэй 673 түхэлэй машинануудай оройдоол 349-ниинь мүнөө гаргагдана, харин үшөө 235 түхэлэй машинануудые, тэрэ тоодо Минстройдормаш-59, Минсельхозмаш-35, машина бүтээдэг бусад министерствэнүүд—141 машина шэнээр зохёон байгуулха ёһотой болоно. Жэшээнь, барайгар шэниги ургаса абажа үзээ. Тэрэниие ургуулхын тула бидэ инженернэ һайн түхеэрэлгэнүүдые байгуулаабди, харин тиихэдэ эндэ хуурай газарай таряалан эрхилэлгын техникэ гол түлэб хэрэглэгдэдэг байна бшуу. Шэнэ гуримаар хүдэлдэг, секунда соо 10—12 килограмм ороохо сохихо, нэгэ доро барайгар гээлтэ хоролтогүйгөөр сабшаха, сохихо аргатай хуряалгын ма[illegible]нуудые бүтээн гаргалга [illegible]гэдхэхэ хэрэгтэй. Тон ой[illegible] сагта энэ һалбариие үр[illegible] дээрэнь оньһожоруулхын [illegible] барайгар үйлэдбэрилгые [illegible]хай машинануудаар хан[illegible] хэрэгтэй болоно.

1983 ондо шлангаар [illegible] сүршэдэг агрегадуудые ү[illegible]жэ дээрэнь олоор гар[illegible] болохо гэжэ КПСС-эй [illegible]гай болон СССР-эй Мин[illegible]нүүдэй Соведэй 1981 [illegible]май һарада абтаһан то[illegible]лоор хараалагдаһан б[illegible] Москвада эмхидхэгдэһэн [illegible] хоорондын выставкэ[illegible] уһалууриин энэ машины [illegible]надай олонхид харь[illegible] байха. Тэрээндэ орёо [illegible] оггошье үгы. Энэ маш[illegible] илангаяа мал ажалай комп[illegible]нуудай дэргэдэхи бага[illegible]стогуудые уһалхада, хэр[illegible] гэжэ мэргэжэлтэд хэ[illegible] байха юм. Тэдэниие бү[illegible] гаргалга Минсельхозма[illegible] Котельниковскэ заводто [illegible]гагдаһан байгаа. Гэб[illegible] 1984 он дүүрэжэ байна, [illegible]рин уһалууриин энэ агр[illegible] гаргалгада мүнөөшье бол[illegible]роо ороогүй байһан за[illegible]

Минстройдормашта [illegible] энээнһээ һайн юумэн үгы. [illegible] министерство уһанай аж[illegible] организацинуудта рото[illegible] экскаваторнууд, виброфор[illegible]нууд болон бусад тусхай [illegible]шинануудые эльгээхэ түсэб[illegible]дэ жэлһээ жэлдэ дүүргэ[illegible]гүй. 25 кубическа метр б[illegible]таамжатай шанагатай, шаг[illegible]лагдадаг скрепер бүтээн г[illegible]галга эхилээгүй. Министр[illegible] нүхэд Ежевский болон Чур[illegible] энээниие хаража үзэхэ, [illegible]хала даабаринуудые дүүр[illegible]хын тула хэмжээнүүдые аб[illegible]ха байгаа ха юм.

Техникын шанар тухай [illegible] солон хэлэхэ хэрэгтэй. Ми[illegible]судпром бүхыдөө мелиора[illegible]тивна техникэ гаргаха тал[illegible] ехэ юумэ хэдэг гээшэ. Э[illegible] министерствын бүтээжэ [illegible]гэдэг «Фрегат» гэжэ уһа сү[illegible]шэдэг машинанууд һайн [illegible]лаяа харуулаа, «Кубань» [illegible]жэ шэнэ, үндэр бүтээсэ[illegible] машинануудые эндэ гарга[illegible] эхилэнхэй. Тиигэбэшье эдэ [illegible]регадуудай түрүүшын бү[illegible]гүүд конструкциингаа тал[illegible] дутуу дундануудтайгаар г[illegible]гагдаһан байгаа. Тиигэдэ[illegible] тэдэнэй үнэ сэнгын ө[illegible] байха юм. «Кубань» гэ[illegible] уһа сүршэдэг машинануудай ашаглалга эмхидхэлгэдэ дут[illegible] дунданууд үзэгдэнэ. Энээнһ[illegible] боложо олон тоото маши[illegible]нууд миин байна.

Минсудпром (нүхэр Бел[illegible]сов), Минводхоз (нүхэр Ва[illegible]сильев), союзна республик[illegible]нуудай Министрнүүдэй Сове[illegible]дүүд 1985 оной уһалуур[illegible]хаһын эхилхын урда гээ[illegible]шэлэгдэһэн дутуу дундануу[illegible]дые усадхаха, тиигэжэ эд[illegible] техникын саашадаа һайн[illegible]тайгаар хүдэлхэ ябадалые [illegible]гаха ушартай.

[Түгэсхэлынь 3-дахи нюурта].

КПСС-эй ЦК-гай Пленум дээрэ КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, СССР-эй Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшэ нүхэр Н. А. ТИХОНОВЭЙ хэhэн элидхэл

(... Эхининь 1-дэхи ...рта).

... шанаржуулха ху... ...дые дүүргэхын ту... ...нууд болон ту... ...дые үйлэдбэрилгэ ... онуудта зохёон ... гаргадаг боло... ...нууд Программа ...гданхай. Мелио... худэлмэринүүдые ... тула тон хэрэгтэй ...дые найруулан ... түрүүшын машина... ...лга хэхэ, түрүү... ...мышленна бүтээлгэ ... hүүлээрнь тэрэ ... гаргажа эхил... ...раалагдана.

... соргонуудые, ... хэгдэhэн, сэхэ ... хажуу тээ... ...аргатай центро... ...нүүдые, урагшаа ... упа сүршэхэ ма..., автомат аргаар ... хэгдэhэн ту... ...дые бүтээхын ту... ...гическа линину... ...рилэн, ехээр гар... ...ёhотой. Гидро... даралтын гуримаар ... уhанай нюруу то... датчигуудые, газар машинануудые хүтэл... адли лазерна ..., тэрэшэлэн ав... болон теле... хэрэгсэлнүүдые ... ехэ болгохоор ...

...баринуудые дүүр... Минстройма... ...сельхозмашай, Минприборой, Минсудпромой, Минэлектропромой болон бусад хэдэ хэдэн министерствэнүүдэй предприятинуудай коллективүүд нилээд ехэ ажал хэхэ болоно бшуу.

Мелиоративна барилгада эрдэм болон техникын түйлалтануудые үргэнөөр хэрэглэхэ хэрэгтэй. Тусхайлан хэлэбэл, пластмассаар трубопроводуудые баридаг болохо, тэдэнэй бата найдамтай байлгые дээшэлүүлхэ, траншей малтангүй, дренаж табиха арга нэбтэрүүлхэ хэрэгтэй болоно.

Химическэ, Нефть болбосоруулгын болон Нефтехимическэ промышленностиин министерствэнүүдэй предприятинуудай коллективүүдэй уялга гэхэдэ, мүнөө гансашье минеральна үтэгжүүлгэ, ургамалнуудые аршалан хамгаалха зүйлнүүдые гаргалга ехэ болгохо, тэдэнэй шанар hайжаруулха бэшэ, харин полимернэ материалнуудые үргэн хэмжээтэйгээр, түргэнөөр бүтээн гаргаха хэрэг болоно гээшэ. Энээнэй үндэhөөр гансал Минводхозой предприятинуудта пластмассаар хэгдэhэн соргонуудые гаргалга 1990 ондо жэлэй 180 мянган тонно хүргэхөөр хараалагдана. Пластмассаар хэгдэhэн соргонуудые дренаж болгон табиха тусхай машинануудые гаргалга мүн лэ түргэдхэхэ ушартай. Эдэ бүгэдэ хадаа түмэр хэрэглэлгые нилээд доошолуулха, шабараар хэгдэhэн дренаж табиха талаар гаргаша ехэтэй ажал усадхаха арга олгохо байна бшуу.

Үлүүсэ шиг нойтотой нютагуудта уhанай ябаса хоёр удаа гуримшуулдаг системэнүүд өөрынгөө hайн талые харуулаа. Иимэ системэнүүд сагай уларилай талаар эгээл таарамжагүй жэлнүүдтэ газар тариалангай ажалые тогтууритайгаар хангана, тиигэжэ ургаса 20—40 процентээр дээшэлүүлнэ гэжэ Московско, Ленинградска , Брестскэ, Ровенско областьнуудай болон харин гүрэнүүдэй дүй дүршэл харуулна. Эдэ системэнүүдые зохёон табилга болон барилга үргэдхэхөөр хараалагдана.

Газарые шанаржуулха ашаг үрэ ехэтэй тариалангай ажалые хүгжөөлгэдэ тааруу зохид эрхэ байдал байгуулна, тиигэбэшье зарим ушарта байгаалиин байдалда муу нүлөө үзүүлдэг байха юм. Жэшээнь, горхонуудай уhанай дабhа хужар ехэ болоно, дабhагүй сээбэр уhанай сөөрэм мүрэнүүдтэ оролго бага болоно, үтэгжүүлгэ болон гербицидүүдээр уhан бузарлагдана, газарай хужартай, шабар намагтай болохо ябадал түргэдэнэ.

Нютагай уhанай нөөсэнүүдэй бага боложо байhан газарнуудта энэ ушарые хараада абаха гээшэ онсо шухала удхатай болоно. Энэмнай Сырдарья, Амударья, Кубань, Терек, Дон мүрэнүүдэй бассейнүүдтэ хабаатай. Тиимэhээ мелиорациие саашадань хүгжөөлгэ хадаа эрдэм наукын бүри гүнзэгы үндэhэ баримтатай байха, оршон тойронхи байгаалиие сахин хамгаалгын аша туhые хараада абаха ёhотой. Тэрэшэлэн энэмнай уhанай урадхал нютаг нютагуудта хубаарилгада, уhанай нөөсэнүүдые гамтай зүбөөр хэрэглэлгэдэ, тэдэниие бузарлалгаhаа болон арга болголгоhоо аршалан хамгаалгада, газарай хурьhые уhа-дабhаар хангалга комплексно ёhоор гуримшуулгын онол аргануудые байгуулгада хамаатай байха юм.

СССР-эй ГКНТ, Наукануудай академи, ВАСХНИЛ, hалбаринуудай эрдэм-шэнжэлгын институдууд эдэ гол шухала асуудалнуудай талаар шэнжэлгэнүүдэйнгээ ашаг үрые дээшэлүүлхэ, Мелиорациин программаар табигдаhан тодорхой зорилгонуудта эрдэм наукые дүтэ болгохо ёhотой.

Селекционернүүд шанаржуулагдаhан газар тариалангай ажалшадай үмэнэ ехэ үритэй байха юм. ЦК-гай майн (1966 он) Пленум дээрэ тэдэнэй урда ургамалнуудай түргэн эдеэшэдэг, ехэ ургасатай сортнуудые гаргаха зорилго табигдаhан байна бшуу. Тиихэдээ тэдэнь уhалагдадаг газар дээрэ ургуулагдаха бүхы хэрэгтэй эрилтэнүүдтэ харюусаха ёhотой байгаа.

Энэ хэрэгнай мүнөө хэр бэелүүлэгдэжэ байна гээшэб? Украинын урда зүгтэ болон Молдавида таарамжатай, намар таригдадаг шэниисын сорт үшөөл бии болгогдоогүй байhаар. Харин эндэ орон дотороо эгээл томонууд Одессын селекционно түб болон эрдэм-шэнжэлэлгын бусад эмхи зургаанууд оршодог байха юм. Волго шадарай колхоз, совхозууд мүн лэ хабарай шэниисын hайн сортнуудгүй байhан зандаа. Эндэ бахал эрдэм наукын хэдэ хэдэн эмхи зургаанууд худэлдэг юм. Краснодарска хизаарта болон Украинын урда зүгтэ кукуруза шэнжэлдэг селекционно түрүү түбүүдэй худэлмэридэ hайн үрэ дүнгүүд мүнөө болотороо түйлагдаагүй. Тэдэниие уhалагдадаг эрхэ байдалда ургуулхын тула кукурузын ороохо абахаар үндэр ургасатай сортнууд болон гибридүүд үгы гэhэн гомдолнууд нютаг нютагуудhаа мүнөө болотороо ородог байна бшуу. Барайгарай болон хүсы үбhэнэй сортнуудые мүн лэ шэнэлхэ хэрэгтэй.

Уhалагдадаг газарта hайн ургаса үгэхэ ба индустриальна технологиин эрилтэдэ харюусама хүдөө ажахын ургамалнуудай шэнэ сортнууд болон гибридүүдые бии болгохо талаар худэлмэреэ шангадхаха, гектарhаа 120—130 центнер ургаса үгэжэ шадаха кукурузын 60—80 центнер үгэхэ барайгарай, 35—40 центнер үгэхэ шара будаагай, үбшэн болон элдэб шумуулнуудта диилдэхэгүй сортнууд болон гибридүүдые үйлэдбэридэ нэбтэрүүлхэ хэрэгтэй болоно.

Түргэн ба дунда зэргын болзорто эдеэшэдэг кукурузын гибридүүдые, намарай болон хабарай шэниисын, олон жэбахчева, үрэ жэмэсэй ургадаг сортнуудые, овощой, бахчева, үрэ жэмэсэй ургамалнуудай ба виноградай үндэр ехэ ургасатай сортнууд болон гибридүүдые бии болгохо хэрэгтэ онсо анхарал хандуулагдаха ёhотой. Жэлдээ тэжээлэй ургамалнуудай 2—3 ургаса ургуулжа, гектарhаа 10—15 тонно тэжээлэй единицэ абаха арга олгохо технологи зохёон табижа, нэбтэрүүлхэ хэрэгтэй.

Минсельхоз болон хүдөө ажахын эрдэмэй штаб — ВАСХНИЛ эрдэмэй шэнжэлгэнүүдэй эмхидхэлые hайжаруулха ба ашаг үрыень дээшэлүүлхэ асуудалнуудта эгээл ехэ анхарал хандуулха зэргэтэй. Илангаяа газарай хурьhэ элдүүрилхэ, мүн газарай үрэжэл дээшэлүүлхэ ба тэрэниие зандань байлгаха арга замуудые шэнжэлхэ талаар эрдэм-шэнжэлгын худэлмэринүүдые шангадхаха, ургамалнуудые аршалха ба байгаалиие сахин хамгаалха аша үрэтэй биологическа онол аргануудые зохёон табилгые түргэдхэхэ гээшэ онсо шухала хэрэг болоно. hүүлэй hүүлдэ эрдэмэй бүхы шэнжэлгэнүүд хадаа уhанай ба газарай нөөсэнүүдые гамтай зүбөөр хэрэглэлгэдэ, хүдөө ажахын үйлэдбэриин ашаг үрые болон тогтууритай байлгые дээшэлүүлгэдэ шэглүүлэгдэhэн байха ёhотой.

Гэхэтэй хамта, нүхэдүүд, мелиорациин асуудалнуудые имагтал газар хатаалга болон уhалалгые хүгжөөлгын талаhаань бидэ хараха ёhогүй ха юмбибди. Газарай дабhалиг хүрьhэндэ избёосхо оруулга, хужартай газарта гипс хэрэглэлгэ, hалхи болон уhанhаа газарай нуралгатай тэмсэлгэ, тариалан хамгаалха ой модо тарилга, сөөрэмүүд болон артезианска худагуудые байгуулга, нэгэ үгөөр хэлэбэл, газар тариалангай соёл болбосоролтой ажалай бүхы арга боломжонуудые хэрэглэлгэ тон ехэ удха шанартай байна.

Нүхэдүүд!

Мелиорациин үргэн ехэ программые бэелүүлхын тула парти болон бүхы арадай талаhаа бага бэшэ хүсэлэл оролдолго хэрэгтэй гээшэ. Хараалагдаhан түсэбүүдые бэелүүлгэдэ бүхы министерствэнүүд болон албан зургаанууд, партийна организацинууд, арадай депутадуудай Советүүд, ажалша коллективүүд, профсоюзууд, комсомол, олониитэдэ мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүд — хэблэл, радио, телевидени —эдэбхитэйгээр хабаадаха ёhотой болоно.

Томо программануудые — шэнэ газар эдлүүрилгэ Байгал-Амарай түмэр зам барилга, Зүүн районуудта түлишын-элшэ хүсэнэй комплекснуудые хүгжөөлгэ—бэелүүлгэдэ олониитые элсүүлхэ талаар манай парти баян ехэ дүй дүршэлтэй юм. Мүнөө манай сэгнэшэгүй баялиг болохо газарай үрэжэл дээшэлүүлхэ гэhэн тон шухала, hайн hайхан хэрэгые бидэ эхилбэ гээшэбди.

Партиин хараал'эн мелиорациин программые коммунистнууд, бүхы ажалшад дайшалхы ажахын-политическэ зорилго мэтээр хүлеэн абаха байха гэжэ батаар этигэжэ байhанаа элирхэйлхыемни зүбшөөгыт. Газар эдлүүрилгын соёл болбосоролые hайжаруулхын, шанаржуулагдаhан газар хэрэглэлгын ашаг үрые дээшэлүүлхын ба ороохото, тэжээлэй болон хүдөө ажахын бусад ургамалнуудай үндэр ехэ, тогтууритай ургаса абадаг болохын түлөө тэмсэлдэ бүхы партийна, совет, хүдөө ажахын болон уhанай ажахын органуудай, агропромышленна комплексын бүхы ажалшадай эдэбхитэйгээр оролсохо байhандань ямаршье hэжэг байхагүй.

Тус программые бэелүүлгэ хадаа ороной эдеэ хоолой нөөсэнүүдые тогтууритайгаар ехэ болголгодо, совет хүнүүдэй hуудал байдалые саашадань hайжаруулгада нэрэтэй түрэтэйгөөр оруулhан хубита болохо байна бшуу. Харин энэмнай манай агууехэ Ленинскэ партиин зохёон байгуулхы ажал ябуулгын эгээл дээдын гол зорилго хододоо байгаа, байнашье гээшэ! (Удаан үргэлжэлhэн альга ташалга).

КПСС-эй ЦК-гай ПЛЕНУМЭЙ ТОГТООЛ

...оной эдеэ хоолой нөөсэнүүдые тогтууритайгаар ехэ болгохо зорилгоор ...мелиорациин, шанаржуулагдаhан газарые хэрэглэлгын ашаг үрые дээшэлүүлгын удаан болзоройпрограмма тухай

... XXVI съездын, КПСС-... удаадахи Пленумүү... ...шийдхэбэринүүдые бодо... ...нь бэелүүлэн, совет ...ажахын ба соёлой бай... ...орёо, харюусалга... ...зорилгонуудые дүүргэхын ...рима зорижолтойгоор ..., Ниитын үйлэдбэриие ... талаар горитой ам... ...лагдаа, арад зоной байдал хэлбэришэгүй... ...лан hайжаруулагдажа ...

...промышленна комплекс ...рэнэй гол шата боло... ...ажахые али бүхы ... хүгжөөлгэ, СССР-эй ...ролой программые за... ...эр бэелүүлгэ ороной ...ческа хүсые саашадань ... арга олгохо бай... ...С-эй ЦК-гай майн (1982 ...) ...нэй шиидхэбэринүүд... ...лдуулан, ажахые эр... аграрна секторые хү... наримжуулан hайжа..., колхоз, совхозуу... ...номико бэхижүүлэгдэ... ...нютагууд социальна ... шэнэдхэгдэн хубил... Хүдөө ажахын про... ...н түрүүн мяха, hү, ...ртаабха болон овощ ..., худалдалга дэ... ...гдажэ байна. Энэнь ...ые эдеэ хоолой зүйл... ...хангалгые hайжаруул... ...ритой нүлөө үзүүлнэ. ... политикадаа Ком... ...парти бүхы арадай ажа... ...бэй ёhоор хүгжөөл... ... шухала эрхэ нүхэсэл ... хүдөө ажахын үйлэд... тогтууритай hайнаар ... тон ехэ удха ша... ...гэжэ тоолоно. Энэ зо... ...түйлаха хэрэгтэ газар ...ые эршэмтэйгээр хүг..., тэрэнэй ашаг үрые ...гын хүсэтэ эрхэ нү... ...болохо мелиораци шиид... ...гэ дүүргэдэг. Хүдөө ...оньhожоруулхатай, ...тэрүүлхэтэй хамта ме... ... газар тариалангай ... дээшэлүүлдэг, хү... ...ажахын эдлүүриин газа... ...материально-техническэ ... нөөсэнүүдые эгээл ... хэрэглэхэ арга ол... юм.

... тариалангые үргэнөөр ...улан hайжаруулха та... ...манай партиин хараал... ...глэлые залан сэхээр ...нэй ашаар орон до... хүдөө ажахын эдлүү... газарые үндэhөөрнь шэ... талаар айхабтар ехэ хү... ... ябуулагдаhан байгаа. ...мелиоративна ехэ түхеэ... ...д баригдаа, урда гээнь ... байhан уhалууриин ...гын түхеэрэлгэнүүд ... оньhон техникын ун... ...үри дээрэ шэнэдхэг... ...хубилгагдана. КПСС-эй ... майн (1966 он) Пле... ...хойшо үнгэрhэн үе сээ ...жуулагдаhан газарай талмай 17-hоо 33 миллион гектарта хүрэтэрөө ургаа. Тэрэ тоодо 19 миллион гектарай газар уhалагдадаг болоhон, 14 миллион гектар газар хатаагдаhан байна. Мүнөө тэдэ ургамалай продукциин гурбанай нэгэ хубиие үгэдэг юм. Уhалууриин газар дээрэ бүхы барайгар, хлопчатник, овощой дүрбэнэй гурбан хуби, үрэ жэмэс болон виноградай хахад хуби тарижа ургуулагдана. Шанаржуулагдаhан талмай дээрэhээ кукурузын ороохо болон тэжээл хуряажа абалга нилээд дээшэлүүлэгдээ.

Гэхэтэй хамта бэелүүлэгдэжэ байhан хэмжээнүүд газар тариалан ба мал ажалые тогтууритай hайнаар хүгжөөхэ, тэдэнэй ашаг шэмые дээшэлүүлхэ арга хододоо хангажа шаданагүй. hүүлэй жэлнүүдтэ улам үргэдэжэ байhан ган гасуур нэн түрүүн хүдөө ажахыда горитой ехэ гарза хохидол ушаруулна. Энэнь хүдөө ажахын продуктнуудые үйлэдбэрилгын эгээл дээдэ ба доодо хэмжээнүүдые ехэ илгаатай болгоно, тэдээгээр хүн зониие хангалгада, бүхы экономикодо бэрхэшээл түбэгүүдые ушаруулна. Газар тариалангые шанаржуулха хэрэгые хүгжөөлгэ ороной зарим районуудта тохёолдоhон таарамжагүй сагай уларилай хоишолонгуудые үшөөл гүйсэд дүүрэнээр харюулжа шаданагүй. Тиимэhээ хүдөө ажахые саашадань тогтууритай hайнаар хүгжөөхэ, ороохо тариа, тэжээл, газар тариалангай ба мал ажалай бусад продукци үйлэдбэрилгые хэлбэришэгүйгөөр ехэ болгохо арга олгоhон, шэнэ, үргэн ехэ хэмжээнүүд бэелүүлэгдэхэ зэргэтэй.

ЦК-гай Политбюрогой даалгабаряар зохёогдоhон мелиорациин удаан болзорой программые бэелүүлгэдэ коммунистнуудай, агропромышленна комплексын hалбаринуудай, машина бүтээлгын, барилгын индустриин, химиин, элшэ хүсэнэй бүхы ажалша коллективүүдэй хүсэлэл оролдолгонуудые элсүүлэн хабаадуулха шухала гэжэ КПСС-эй Центральна Комитет тоолоно. Тэндэhээ үндэр баян ургаса хуряажа абахын тула шанаржуулагдаhан газарые эгээл ашаг үрэ ехэтэйгээр хэрэглэхэ, уhанай ажахын барилгын талаар түйлагдаhан эрдэм-техникын шэнэ амжалтанууд, дүй дүршэл энэ программа дотор нэбтэрүүлэгдэнхэй.

Газар тариалангые шанаржуулан hайжаруулха талаар бүтээгдэhэн түхеэрэлгэнүүдые ашаглалгада, уhалууриин ба хатаагдаhан газар дээрэ хүдөө ажахын ургамалнуудые тарижа ургуулгын түрүү технологи нэбтэрүүлгэдэ ушаржа байгаа дутуу дунданuудые түбхын түрүүлэн усадхаха хэрэгтэй. Олохон ажахынуудта газар тариалан элдүүрилгые hайжаруулха талаар ёhотой анхарал оролдолгын хандуулагдаагүй, шухала хэмжээнэй, үтэгжүүлгэнүүдэй, мелиорантнуудай оруулагдаагүй, ажалай эмхидхэлэй ба урмашуулгын түрүү аргануудай hулаар нэбтэрүүлэгдэжэ, ниитын мэргэжэлэй дүршэл шадабаритай кадрнуудые бэлдэлгэдэ, түбхинүүлэн hуурижуулгада хангалтагүй анхаралан хандуулагдажа байhан ушартай эсэжэ яашье болохогүй. Эдэ бүгэдэнhөө уламжалан, тарилгын талмайн горитой ехэ хубидань удаан саг соо хараалагдаhан ургаса абтанагүй, гүрэнэй hомолhон мүнгэ зөөри ашаяа харюулнагүй.

Уhанай ажахын барилгые саашадань нарижуулан hайжаруулха, худэлмэриин шанарые дээшэлүүлхэ талаар хоишолуулашагүй шухала хэмжээнүүдые абаха хэрэгтэй. Мүнгэ зөөри үрихэ ябадал, тэдэниие хараалагдаhанай ёhоор хэрэглэхэгүй ушар баримтанууд үшөөл дайралдажа байhаар, дүүргэгдээгүй барилгын хэмжээн хангалтагүй удаанаар хороогдоно. Бүхы барилганууд дүүрэн хүсөөр ябуулагданагүй, шанаржуулагдаhан газарые ашагладаг ажахынуудые түхеэрэлгэ, хэрэгсэлнүүдээр хангалга гээгдэлдэ ороно. Түсэблэлгын, уhанай ажахын ба хүдөө ажахын органууд худэлжэ байгаа түхеэрэлгэнүүдые hэльбэн шэнэлхэ, заhабарилха, шухала хэмжээнэй культуртехническэ худэлмэри ябуулха хэрэгые мүртэй анхаралдаа абанагүй. Газар тариалангые шанаржуулан hайжаруулгын түхеэрэлгэнүүдэй проект табихадаа, барихадаа, капитальна hомололгонуудые хэрэглэлгын шэглэлнүүд, шухала удха шанартай байлгань хододоо гүнзэгы үндэhэ баримтада абтанагүй, баригдаhан түхеэрэлгэ хэрэгсэлнүүдэй бата найдамтай байлгые, тэдэнэй дары түргөөр ашаяа харюулалгые хангаха мүнөөнэй инженернэ шиидхэбэринүүд хаа хаанагүй хэрэглэгдэнэгүй.

СССР-эй Мелиорациин ба уhанай ажахын министерство, СССР-эй Хүдөө ажахын министерство, СССР-эй Үрэ жэмэсэй-овощой ажахын министерство, агропромышленна нэгэдэлнүүд газар тариалан шанаржуулан hайжаруулгые саашадань хүгжөөлгын үндэhэн шухала асуудалнуудые шиидхэлгэдэ олохон ушарта үгээ ойлголсоногүй, хангалтагүйгөөр удаарна, ёhотой үүсхэл эдэбхи гарганагүй. Худэлмэриин хэмжээнэй үрэ дүнгүүдээр сэдьхэлээ ханажа, газарай ба уhанай нөөсэнүүдые гамтай hайнаар хэрэглэхын, уhанай ажахын түхеэрэлгэнүүдые найдамтай hайнаар худэлгэхын түлөө, капитальна hомололгонуудай ба шанаржуулагдаhан газарай ашаг үрые дээшэлүүлхын түлөө уhанай ажахын эмхинүүдэй, колхоз, совхозуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ, мэргэжэлтэдтэ ёhотой эрилтэ табинагүй. Зарим газарта партийна организацинууд колхознигуудай, совхозуудай хүдэлмэрилэгшэдэй дунда, мелиораторнуудай, барилгашадай ажалша коллективүүдтэ эмхидхэлэй, политическэ хүмүүжүүлгын хангалтагүй худэлмэри ябуулна, хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилгые дээшэлүүлгын бүхы нөөсэнүүдые элсүүлхэ талаар тэдэнэй хүсэлэл оролдолгонуудые hулаар элсүүлэн хабаадуулна.

Арбан хоёрдохи табан жэлдэ, саашанхи үедэ тодорхойлогдоhон газарые шэнэдхэн хубилгаха зорилгонуудай хэмжээн, удха шанар ажал хэрэгтээ гүрэн түрын ёhоор хандалгые, мелиорациин худэлмэриие ашаг үрэ ехэтэйгээр ябуулхын түлөө, hайжаруулагдаhан газар дээрэ ажахы эрхилэлгын үрэ дүнгүүдэй түлөө харюусалга дээшэлүүлхэ тухай үдэр бүриин партийна анхарал оролдолгые али бүхы шатын кадрнуудта хүмүүжүүлхэ эрилтэ табина.

КПСС-эй Центральна Комитедэй Пленум иигэжэ тогтооно:

1. Пленум дээрэ КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь нүхэр К. У. Черненкын хэлэhэн үгэ соохи ороной экономико саашадань хүгжөөхэ, хүдөө ажахын үйлэдбэриие хурдан түргэнөөр хүгжөөлгын гол шэглэлнүүд, эдеэ хоолой нөөсэнүүдые тогтууритайгаар ехэ болголгодо мелиорациин үүргые дээшэлүүлхэ тухай заабари зүбшэлнүүдыень, тобшолонуудыень бүримүhэн hайшааха. Партийна, совет ба ажахын органууд, ниитын эмхинүүд, ажалша коллективүүд тэдэниие бодото ажал ябуулгадаа саг үргэлжэ хүтэлбэри болгохо ёhотой.

2. КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой баталhан, Политбюрогой гэшүүн, СССР-эй Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшэ нүхэр Н. А. Тихоновэй элидхэл дотор найруулагдаhан арбан хоёрдохи табан жэлдэ ба саашадаа 2000 он хүрэтэрхи үедэ бэелүүлэгдэхэ мелиорациин, шанаржуулагдаhан газарые хэрэглэлгын ашаг үрые дээшэлүүлгын удаан болзорой программые hайшааха.

Проектээр хараалагдаhан болзорто ажахы бүхэнэй ургасаяа дээшэлүүлхынь тула уhалууриин ба хатаагдаhан бүхы газарые ашаг үрэ ехэтэйгээр хэрэглэхэ;

хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилгые лаб хангаха томо ехэ зононуудые байгуулха зорилготойгоор ороной урда хубида — Хойто Кавказда, Поволжидо, Украинада ба Молдавида уhалууриин газар тариалангые хурдан түргэнөөр хүгжөөхэ;

Дунда Азиин республикануудта, Казахстанда, Закавказида уhалууриин барилгые үргэлжэлүүлхэ;

РСФСР-эй Хара бэшэ хурьhэтэ нютагуудта, Сибирьтэ, Алас-Дурна зүгтэ, Украиныэ, Белоруссиин Полесидэ, Прибалтикада газар тариалангые шанаржуулан hайжаруулгын бүлэг худэлмэри ябуулха:

колхоз, совхозуудта, ажахынууд хоорондын нэгэдэлнүүдтэ нютагай гол мүрэнүүдые, газар дорохи уhа, hубаг ханааб хэрэглэлгэтэйгээр уhалууриин участогуудые үргэдхэхэ гээшэ тэрэнэй гол шэглэлнүүд болоно гэжэ тоолохо.

Мелиорациин программаар хараалагдаhан даабаринуудые хэлбэришэгүйгөөр бэелүүлхын тула СССР-эй Министрнүүдэй Совет, СССР-эй Госплан, министерствэнүүд болон албан зургаанууд, союзна республикануудай Министрнүүдэй Советүүд Экономическа ба социальна хүгжэлтын жэлэй, холын хараата түсэбүүд дотор тогтоогдоhон капитальна hомололгонуудые, материальна нөөсэнүүдые гүйсэд хангаха,

3. Союзна республикануудай Компартинуудай ЦК-нууд, партиин крайкомууд, обкомууд, окружкомууд, горкомууд, райкомууд, СССР-эй Хүдөө ажахын министерство, СССР-эй Мелиорациин ба уhанай ажахын министерство, СССР-эй Үрэ жэмэсэй-овощой ажахын министерство, СССР-эй Госкомсельхозтехникэ, совет органууд, агропромышленна нэгэдэлнүүд, эхин партийна организацинууд, ажахын хүтэлбэрилэгшэд мелиорациин удаан болзорой программа дотор табигдаhан зорилгонуудые амжалтатайгаар бэелүүлхын тула эмхидхэлэй, ниитэ-политическэ эдэбхитэй худэлмэри ябуулха.

Шанаржуулагдаhан газар дээрэ ябуулагдадаг худэлмэриин эсэсэй үрэ дүнгүүдэй түлөө хүдөө ажахын ба уhанай ажахын предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэд болон мэргэжэлтэдэй, ажалша коллективүүдэй экономическа ба моральна харюусалгые, аша туhые дээшэлүүлхэ. Тариан ажалые ашаг үрэ ехэтэйгээр эрхилхэ, хүдөө ажахын бүхы ургамалнуудай хараалагдаhан ургаса жэл бүри абаха арга олгоhон агротехническэ, технологическа ба эмхидхэлэй бүхы хэмжээнүүдые саг соонь, тодо наринаар дүүргэхые түйлаха. Шанаржуулагдаhан газар тариалангые минеральна үтэгжүүлгэнүүдээр, химическэ мелиорантнуудаар, пестицидүүдээр, оньhото техникээр, hайн сортын ба гибридүүдэй үрэhөөр гүйсэд хангаха тухай тогтоогдоhон гуримые наринаар баримталха. Үтэгжүүлгэ болгогдохо торф ехээр абажа хэрэглэхэ, мүн избёосхо болон тэрэнэй бусад материалнуудые үйлэдбэрилжэ эльгээхэ хэмжээнүүдые абаха. Газарые үндэhөөрнь hайжаруулха, шанаржуулгын түхеэрэлгэнүүдые техническэ талаарнь hэльбэн шэнэлхэ, тэрэнэй хэмжээе дээшэлүүлхэ худэлмэриие нилээд шангадхаха. Уhалуурида уhа гамтайгаар гаргашалха хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлхэ, уhалууриин түрүү аргануудые үргэнөөр нэбтэрүүлхэ.

Колхоз, совхозуудта, уhалагдадаг ба хатаагдаhан газар дээрэ худэлхэ түгэс шадабаритай кадрнуудые бэлдэлгые эмхидхэхэ.

4. Уhанай ажахын барилгые эмхидхэхэ бүхы хэрэгые hайжаруулха үрэ нүлөөтэй хэмжээнүүдые баталан абаха, капитальна hомололгын ашаг үрые дээшэлүүлхэ, үйлэдбэриин предприятинуудые барилгын ба ашаглалгын болзорые хурдадхаха, эгээл шухала барилгануудта хэрэгтэй нөөсэнүүдые саашадань элсүүлхэ тухай КПСС-эй ЦК-гай эрилтэнүүдые дүүргэхын хойноhоо хиналта шангадхаха гэжэ СССР-эй Мелиорациин болон уhанай ажахын министерствые, СССР-эй Хүдөө ажахын министерствые, СССР-эй Үрэ жэмэсэй— овощой ажахын министерствые, партийна болон совет органуудые уялгалха. Шанаржуулан hайжаруулагдаhан газар дээрэхи барилгые, тэрэ тоодо хүдөө ажахые болбосон hайнаар түбхинүүлгые, харгынуудые барилгые оруулалсан, комплексноор бэелүүлхэ, мүн тэрэшэлэн гэр байра, хүүгэдэй эмхи зургаануудые, соёлой-ажаhуудалай хэрэглэмжын объектнүүдые саг болзортонь ашаглалгада оруулгые хангаха. Энээниие мелиорацида зорюулагдадаг мүнгэ зөөри хэрэглэлгын ашаг үрые дээшэлүүлхэ эрхэ бэшэ нүхэсэл гэжэ тоолохо.

5. Газар тариалан шанаржуулан hайжаруулха программые бэелүүлгэдэ эрдэм, техникын хүгжэлтэ дэбжэлтые хурдадхалга шухала удха шанартай гэжэ КПСС-эй ЦК-гай Пленум тоолоно.

Ороной байгаалиин элдэб уларилтай районуудта уhалагдадаг ба хатаагдаhан газар дээрэ тариан ажалай ашаг үрые дээшэлүүлхэ асуудалнуудые шэнжэлхэ талаар, шэнэ сортнууд болон гибридүүдэй селекциин талаар научна эмхи зургаануудай худэлмэриие hайжаруулха гэжэ эрдэм ухаанай болон техникын талаар СССР-эй Гүрэнэй комитедтэ, СССР-эй Наукануудай академидэ, СССР-эй Хүдөө ажахын министерствэдэ, СССР-эй Мелиорациин ба уhанай ажахын министерствэдэ, СССР-эй Үрэ жэмэсэй-овощой ажахын министерствэдэ, гидрометеорологиин болон оршон тойронхи дайдые хинаха талаар СССР-эй Гүрэнэй комитедтэ даалгаха, Мелиорациин экономическа ашаг үрын асуудалнуудта, уhалууриин ба хатаалгын техническэ талаараа эрхим hайн түхеэрэлгэнүүдые, мелиоративна, заhабарилга-hэргээлгын болон хүдөө ажахын худэлмэридэ хэрэгтэй мүнөөнэй машинануудые зохёон бүтээлгэдэ анхаралаа ехээр хандуулха. Уhанай ажахын барилгада ба хүдөө ажахын үйлэдбэридэ эрдэм ухаанай түйлалтануудые ба түрүү дүй дүршэл нэбтэрүүлгые хурдадхаха. Уhанай нөөсэнүүдые тусхай районуудай хоорондо хубаарилха ба бодомжотой зүбөөр хэрэглэхэ талаар эрдэм ухаанай үндэhэ баримтые горитойгоор дээшэлүүлхэ.

6. СССР-эй Госплан, СССР-эй Госснаб, Машина бүтээлгын, Химическэ, Элшэ хүсэнэй болон промышленностиин бусад hалбаринуудай министерствэнүүд зохёон табигдаhан программын ёhоор эрхим шанартай ба найдамтай машинанууд, материалнууд болон хэрэгсэл түхеэрэлгэнүүдээр хангаха зэргэтэй. Газар малтаха ба газар шанаржуулан hайжаруулха эрхим hайн, бүтээсэ ехэтэй ба алмалтатай техникэ, приборнуудые, уhанай ажахын барилгануудай автоматикын ба телемеханикын хэрэгсэлнүүдые, мелиоративна түхеэрэлгэнүүдые заhабарилха ба ашаглаха машинанууд болон түхеэрэлгэнүүдые байгуулха худэлмэриие эдэбхижүүлхэ, тэдэниие олоор бүтээлгые хурдадхаха, Колхоз, совхозуудые, уhанай ажахынуудые техникээр, химиин хэрэгсэлнүүдээр, полимернэ материалнуудаар, уhалагдадаг ба хатаагдаhан газар хэрэглэлгын ашаг үрые дээшэлүүлхэдэ, шэнэ барилгада, мелиоративна түхеэрэлгэнүүдые hэльбэн шэнэлэлгэдэ, заhабарилгада ба ашаглалгада шухала хэрэгтэй бусад хэрэгсэлнүүдээр хангаха талаар тогтоогдоhон даабаринуудай дүүргэлтые промышленна предприятинуудай партийна организацинууд саг үргэлжын хиналта доро байлгаха зэргэтэй. Эдэ даабаринуудые үлүүлэн дүүргэхэ нэмэлтэ нөөсэнүүд болон арга боломжонуудые бэдэржэ ололгодо ажалша коллективүүдые элсүүлэн хабаадуулха.

7. Газар тариалан шанаржуулан hайжаруулха талаар шэнэ зорилгонуудые бэелүүлхын тула партийна хүтэлбэриин онол аргануудые улам нарижуулан hайжаруулха хэрэгтэй гэжэ КПСС-эй ЦК-гай Пленум онсолон тэмдэглэнэ. Эдэбхи үүсхэл ба ажалша шадабари бүхы талаар хүгжөөхэ, урмашуулха, гурим, журам бэхижүүлхэ, хиналтын үрэ нүлөөе дээшэлүүлхэ, ажалша коллективүүдтэ социалис мүрысөөе эдэбхижүүлхэ, капитальна hомололгонууд болон байгуулагдаhан мелиоративна нөөсэнүүдые хэрэглэлгын ашаг үрые дээшэлүүлхэ тодорхой зорилгонуудые бэелүүлгэдэ тэдэнэрэй хүсэлэл оролдолгонуудые элсүүлхэ шухала. Ажахын тоосооной, бригадна подряд, шанаржуулан hайжаруулагдаhан газар дээрэ проектээр хараалагдаhанhаа үлүү ехэ ургаса абаhан түрүү ажахынуудай дүй дүршэлые үргэнөөр нэбтэрүүлхэ тухай ехэ анхарал гаргаха. Эдэ зорилгонуудые бэелүүлгэдэ партийна, профсоюзай болон комсомолой организацинуудай, нютагай Советүүдэй үүргые шангадхаха.

Мелиорациие саашадань хүгжөөхэ, түсэбүүдэй дүүргэлтын ябасые, түрүүшүүлэй болон үйлэдбэриин шэнэ юумэ үүсхэгшэдэй түйлалтануудые үргэнөөр харуулха, ороной Эдеэ хоолой программые бэелүүлгэдэ мелиорациин үүргые болон удха шанарые уудалан харуулха гэжэ түбэй, республиканска, нютагай газетэнүүдэй, телевидени болон радио-дамжуулгын редакцинуудта, кинематографиин талаар СССР-эй Гүрэнэй комитедтэ даалгаха.

* * *

Газар тариалан шанаржуулан hайжаруулгые хүгжөөхэ удаан болзорой программые ажахын политическэ эгээл шухала зорилго мэтээр коммунистнууд, бүхы ажалшад хүлеэн абаха бээ гэжэ батаар этигэжэ байhанаа КПСС-эй Центральна Комитет элирхэйлнэ. Экономикын аграрна секторэй тогтууритай хүгжэлтэдэ, тэрэнэй үндэhөөр совет хүнүүдэй hуудал байдалые саашадань hайжаруулгада энэ зорилгые шиидхэлгэ эдэбхитэй туhа нэмэри болохо байна.

ЭБ НАЙРАМДАЛАЙ ТҮЛӨӨ ТЭМСЭЛДЭ

ХЕЛЬСИНКИ. Буу зэбсэгүүдые хуряаха талаар ООН-ой Генеральна Ассамблейн нэгэдэхи ба хоёрдохи тусхай сессинүүдэй, Эб найрамдалай Бүхэдэлхэйн Советэй шиидхэбэринүүдтэй зохилдуулагдажа, буу зэбсэгүүдые хуряахын түлөө ябуулгануудай долоон хоног Финляндида эхилбэ. Байгша ондо энэ недели зургаадахяа үнгэргэгдэнэ.

Ороной үргэн ниитэ арад зон — политическэ партинуудай, профсоюзай, залуушуулай, эхэнэрнүүдэй ба шажан мүргэлэй эмхинүүдэй түлөөлэгшэд тэрээндэ хабаадана. «Американ ядерна ракетэнүүдые Баруун Европоhоо гаргуулха» гэhэн уряа доро үнгэржэ байhан неделиин үедэ олоной хабаадалгатай хэмжээ ябуулганууд — эб найрамдалай маршнууд, буруушаалгын митингнүүд, семинарнууд, хуралдаанууд, уулзалганууд, үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүд үнгэргэгдэхэ юм. Эб найрамдалай жагсаалнууд Финляндиин 105 хото городто, hуурин тосхондо үнгэргэгдэхэ.

Ажал ябуулгануудай недели эб найрамдалые бэхижүүлхэ хэрэгтэ тодорхой, хубитаяа оруулха арга ороной эрхэтэдтэ олгохо юм гэжэ бэлэдхэлэй комитедэй түрүүлэгшэ, Центр гэдэг партиин элитэ мэдээжэ ажал ябуулагша Микко Иммонен тэмдэглэбэ.

ООН-ой ГЕНЕРАЛЬНА АССАМБЛЕЙН СЕССИ

НЬЮ-ЙОРК. ООН-ой Генеральна Ассамблейн 39-дэхи сессиин нэгэдэхи комитедтэ үргэлжэлжэ байhан юрэнхы политическэ хөөрэлдөөнүүдтэ хабаадагшад СССР-эй эб найрамдалта үүсхэлнүүдтэ гол анхаралаа хандуулна. Ядерна дайнай аюулай улам ургажа байhан оршон байдалда Холбоото Штадуудай үүдхэhэн буу зэбсэгүүдые бүтээн гаргалгые хизаарлаха бүтэмжэтэй hайн дурадхалнууд шухала удха шанартай байна гэжэ олонхи делегадууд тэмдэглэбэ.

«Замбуулинай дайдые имагтал эб найрамдалай зорилготойгоор хүн түрэлтэнэй аша туhада хэрэглэхэ тухай» СССР-эй шэнэ дурадхал ниимэл зорилготой байна гэжэ Венгриhээ ООН-ой дэргэдэ саг үргэлжэ байдаг түлөөлэгшэ Рац мэдүүлээ. Тэрэниие бэелүүлгэ дайнай аюулые зайсуулан саралгада ехэ хубитаяа оруулха, буу зэбсэгүүдые бүтээн гаргалгые хизаарлахын тула нэмэлтэ арга боломжонуудые олгохо байна.

ИЛАЛТЫН 40 ЖЭЛЭЙ ОЙДО

СЭРЭГШЫН ГАБЬЯА

Коммунист Бато Аюшеевич Борисов мүнөө 78 наһатай болонхой, аша гушанараа харууһалалсажа ябадаг, хүнгэн сарюун зандаа. Тэрэ Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнһаа хоёрдохи группын инвалид болоод, бусажа ерээ һэн. Мүнөө Бато Аюшеевич Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда үзэһэн, хараһанаа, сугтаа алба хэһэн нүхэд тухайгаа залуу үетэндэ хөөрэжэ үгэхэ дуратай, зугааша үбгэн юм.

Бато Аюшеевич Эрхүү областиин Алайрай районой Бурково һууринда 1906 ондо түрэһэн. Буряад орондо түрүүшын ажахынуудые байгуулалсаха харюусалгатай хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаадалсаһан, үзэг бэшэг мэдэхэгүй ябадалые усадхалгаар хүн зоной дунда үргэнөөр ябуулагдаһан хүдэлмэридэ тэрэ эдэбхитэйгээр хабаадаһан юм. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай урда тээхи жэлнүүдтэ нүхэр Борисов Тарбагатайн районой Ехэ-Куналей һууринда зоотехнигээр хүдэлжэ байһан.

1941 оной зун һэн. Совет хүнүүдэй амгалан ажалые таһалдуулһан шуһата дайнай эхилһэн тухай мэдээсэл сахилгаан түргөөр тараба. Эхэ орондомнай харата муухайгаар добтолһон фашистнууд ороноймнай баруун хилые дабан орожо, хүн зониие хайра гамгүйгөөр хюдажа эхилээ. Иимэ аюулай тохёолдоод байхада, хамаг эрэшүүлнай сэрэгэй албанда татагдаа. Тэдэнэй дунда Бато Борисовшье ябалсаһан. Тэрэ абаһаар Забайкалида албаа хээ. Тэрэл жэлэйнгээ октябрь һарада тус дивизидэ алба хэгшэд Баруун фронт дээрэ шунахайрһан фашис нохосуудые хюдалсахаяа ошоо һэн. Полкын командованиие хэлхээ холбоогоор хангаха даалгабаритай сэрэгшэ Бато Борисов энэ үедэ харюусалга ехэтэй даабаринуудые дүүргэдэг байгаа.

Намарай эдэ һаранuудта тус полкынхид бусад сэрэгшэдтэйгээ суг хамта хэды ядарал, зоболондо абтабашье, хойномнай Эхэ оронoй ниислэл —Москва хото гэжэ мэдэрхэдээ, ами наһаяа хайрлангүй тулалдаануудта оролсодог бэлэй.

Шэмэрүүн хүйтэн уларилтай декабрь һарын эхээр фашис этэгээдүүд Москва шадар үхэлөө олоһон, амиды үлэгшэдынь сухариха баатай болоо һэн. Эндэ сэрэгшэ Борисов «Москва хотые хамгаалсаһанай түлөө» гэһэн медаляар шагнагдаһан юм.

Сибиринн суута дивизидэ алба хэһэн Бато Борисов удаадахи һаранuудта Смоленск руу добтолгодо ороһон сэрэгшэдтэйгээ хамта Калужска область, Вязьма хотые фашис нохосуудһаа сүлөөлэлсэжэ, хүн зондонь сүлөөтэ ажабайдал асаралсаа.

— 1942 ондо Смоленскэ областиие фашистнуудһаа сүлөөлхын түлөө байлдаанууд айхабтар хүшэр хүндэ байһан юм. Юуб гэхэдэ, сухариха дурагүй фашистнууд үсэд шангаар үһөөрхэ. Бидэнэй урдаһаа артиллери, самолет, танкнуудые олоор табидаг һэн. Полк батальон хоёрой хоорондо телефоноор харилсаа холбоо байгуулдаг байһан намда үзэгдэдэг бэрхэшээлтэ ушарнууд мүнөөдэр хүрэтэр мартагдадаггүй. Телефоноор хөөрэлдэхэ аргын таһалдуулагдахада би хэды удаа буугай һомон доро, танкнуудай хажуугаар мүлхижэ, телефоной утаһа холбодог бэлэйб, — гэжэ нүхэр Борисовой хэлэхэдэнь, зөөлэн зүрхэтэй хүнэй уярангүй шагнахын аргагүй.

Бато Аюшеевич энэ дайн байлдаанай гал дүлэн соогуур айха һүрдэхые мэдэнгүй хэлхээ холбоо байгуулжа шадаһанайнгаа түлөө дивизиин командирай гарһаа Улаан Одоной орден үбсүүндээ зүүһэн юм.

Удаадахи һарануудта дивизиин сэрэгшэд олон тоото дайн байлдаанда ородог һааб даа. Илангаяа Орловско-Курска дүхэриг шадар болоһон шанга тулалдаанда тус дивизи гвардейскэ 26-дахи дивизи болгогдоһон байгаа. Эндэ нютагаймнай хүбүүн «Шэн зоригой түлөө» гэһэн медаляар шагнагдаба.

1943 ондо Орел хотые сүлөөлэлсэхынгөө урда тээхэнэ Борисов хүндөөр шархатажа, олон һарын туршада госпитальнуудта аргалуулха баатай болоо һэн. Тиин 1944 ондо дайнай инвалид болоһон коммунист Борисов тоонто нютагаа бусажа ерээ бэлэй.

Улаан-Үдэ хотын больницануудта хэдэн һарын туршада аргалуулжа гараһанайнгаа удаа тэрэ Сэлэнгын район ерэһэн юм. Дайн дажарай хүндэ хүшэр үедэ хүдөө ажахыда хүдэлхэ хүнүүдэй дуталдадагынь мэдээжэ байгаа.

КПСС-эй Сэлэнгын райком коммунист Б. А. Борисовые Карл Марксын нэрэмжэтэ колхоздо зоотехнигээр хүдэлхыень эльгээбэ. Тэрэ эндээ хоёр жэлэй туршада хүдэлөө. Удаадахи жэлнүүдтэ— 1946—1968 онуудай туршада КПСС-эй райкомой зууршалгаар нүхэр Борисов Тельманай нэрэмжэтэ колхоздо хүдэлһэн байна.

Тельманай нэрэмжэтэ колхоздо хори гаран жэлэй туршада хүдэлхэдөө хэды ехэ хүдэлмэри хээ, эмхидхээ гээшэб? Энэ ажахыда үүлтэртэ мал олошоруулха талаар габьяа ехэтэй байһанайнгаа түлөө Б. А. Борисов Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указаар Буряадай АССР-эй габьяата зоотехник гэһэн нэрэ зэргэдэ хүртөө һэн.

1968 онһоо пенсидэ гараһан Бато Аюшеевич Борисов сарюун хүнгэн зандаа, аша, гушанараа үргэлсэжэ ябахынгаа хажуугаар, ниитын хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаадалсана.

Партиин, дайнай, ажалай ветеран Бато Аюшеевич Улаан-Үдэ хотын 47-дохи кварталда ажаһуудаг, ажалшадай, залуушуулай дунда сэрэгэй-патриотическа темээр үнгэргэгдэдэг хөөрэлдөөндэ эдэбхитэйгээр хабаадалсадаг юм.

Б. СОТНИЧ,
партиин, дайнай, ажалай ветеран.

Хэблэлдэ захил үргэлжэлһөө...

ЕХЭ УДХА ШАНАРТАЙ ХЭРЭ...

Орон доторнай политическэ ехэ удха шанартай кампани — хэблэл захилга үргэлжэлһөөр. Совет хүнүүдэй оюун бодолой хэмжээнэй улам ургажа байгаа үедэ эрилтэнүүдыень гүйсэд хангаха хэрэгтэ хэблэл онсо үүргэ дүүргэдэг гээшэ.

Республикымнай хүн зон ерэхэ жэлдэ уншаха газетэ, журналнуудайнгаа захил хэжэ, дүүргэнтэжэ байна. Гэбэшье зарим һуурин тосхонуудта шухала энэ хүдэлмэриин унжагайрһан тухай баримтанууд редакцидамнай ороно.

Үндэһэн буряад хэлэн дээрэмнай толилогдодог «Буряад үнэн» газетэ тарааха хэрэгтэ дутуу дунданууд үзэгдэнэ.

Яруунын районой түб — Нарһатада үсөөхэн лэ айл «Буряад үнэн» газетэ бэшүүлэнхэй. Гэхэтэй хамта түрэлхи хэлэн дээрээ гарадаг хэблэлээ һонирхон уншаха дуратайшуул эндэ, илангаяа Улаан Яруунада олон гэжэ элирүүлэгдээ. Тиихэдэ «Дружба» колхоздо (парткомойнь секретарь Д. Б. Дамбаев) энэ хүдэлмэри бирагүйгөөр ябуулагдана. Жэшээлхэдэ, эндэхин октябриин 20-най байдалаар оройдоол 12 газетэ захинхай байгаа. Юун дээрэһээ иимэ байдал тохёолдооб гэхэдэ, газетэ журналнуудые тараадаг хүдэлмэрилэгшэдэй дунда эмхидхэлэй хүдэлмэри хангалтагүй ябуулагдаа гээд тобшолол хэлтэй. Абаад үзэел даа. Районой Улзытэ һууринда ажаһуугшад «Буряад үнэн» газетэеэ уншаха дуратай юм. Теэд ерэхэ жэлдэ захил хэлгэ эндэ эмхидхэгдээгүй гэжэ элирүүлэгдэбэ.

Энэ район дотор ондоошье шалтагаанһаа боложо, газетэ журналнуудые үсөөгөөр захиха ушарнууд дайралдана. Жэшээнь, харгын мууһаа боложо, Нарһата һууринһаа почто зөөдэг машинануудынь «Целинный», «Комсомольский» совхозуудта ехэ гээгдэлтэйгээр почто абаашадаг юм байна. Теэд нютагай захиргаанууд энэ асуудал шиидхэхын тулада арга боломжонуудаа гүйсэд элсүүлээгүй гэһэн тобшолол хэмээр.

Зарим һуурин тосхонуудта шухала энэ хүдэлмэриие «намһаа саагуур, наранһаа наагуур» гээд орхижорхиһоншье харюусалгата нюурнууд дайралдана. Жэшээлхэдэ, Мухар-Шэбэрэй районой «Одон» совхоздо ажаһуугшадай 50-яад айл энэ һарын 16-най мэдээгээр «Буряад үнэн» газетэдээ захил хэһэн байба. Тус ажахын парткомой секретарь Г. Ж. Ша... хэ жэлэй хэблэлдэ захил ямараар... жэ байһан тухайнь асуухадамнай... харюусаа: «1985 оной захил хэхэ... дэлмэри хэлхеэ холбооной эндэ... ениин начальник Б. Н. Эрдынеев... гагданхай». Тиимэһээ тэрээнтэй... хөөрэлдэхэдэ, иигэжэ хэлээ: «... гаа айлнуудаар ябааб. Теэд ... тэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд, ... да партиин гэшүүдшье бии. ... налнуудые, илангаяа республик... зетэнүүдые захилгада анхарда... Тиихэдэ малшадаар ябаха гэхэ... шина үгы. Иимэл байна».

Мүн «Буряад үнэн» газетэ за... лаар хүдэлмэри «Эрдэм» совхоз... комой секретариин орлогшо И. ... ников), «Знамя Ленина» колхоз... комой секретарь О. А. Кононо... Шэбэр һууринда унжагайруула... иимэ байдалай үзэгдэһэниинь... гайхалгүй. Тус газетэ олоной ... рааха ойлгууламжын ямаршье ... ябуулагданагүй гэжэ «Знамя Лени... хозой почтальон һамажап Дамб... рэнэ. Тиимэһээл эндэхид мүнөө ... нёдондонойхиһоо үсөөн газетэ ... байна. Район дотор иимэ байда... хёолдоһон ушарта тусхай органууд... тэ үгэхэ зэргэтэй гээд һанагдана.

Тэрэшэлэн Баргажанай, Хура... районуудай зарим һууринуудта ... буряад хэлэн дээрээ гарадаг ... зүйлнүүдые захиха хэрэг бира... шээлхэдэ, Баргажанай районой Кар... сын нэрэмжэтэ колхоздо (партком... ретарь С. Ц. Гомбожапов) жэл ... «Баргажанай үнэн», «Буряад үнэ... ряадай залуушуул» газетэнүүдтэ ... хэлгэ муу байдаг. Мүн Хурамхаан... ной Дэрээнэй совхоздо (парткомо... ретарь А. Д. Цыремпилов), Лени... рэмжэтэ колхоздо (парткомой се... Д. С. Аюшеев) үндэһэн хэлэн дэ... радаг газетэ тарааха хэрэг хангалта... онсолотой.

Дурсагдаһан бүхы дутагдалнууд... дары усадхажа, газетэ журналнууд... хилгые эмхитэйгээр үнгэргэхэ, ... гээшэ ганса хэблэл тараагшадай ... бүхы партийна организацинуудай, ... талшадай уялга мүн гэжэ һануул...

БУРЯАД ХҮГЖЭМЭЙ ФЕСТИВАЛЬ

«Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда совет арадай Илалтын 40 жэлэй ойдо республикын композиторнууд» гэһэн уряа доро Буряадай АССР-эй Композиторнуудай холбооной правлениин XII пленум октябриин 26-да нээгдэхэнь. Пленумэй нээгдэхэ үдэр П. И. Чайковскиин нэрэмжэтэ хүгжэмэй училищиин концертнэ зал соо хүүгэдэй хүгжэмэй концертээр «Буряад хүгжэмэй һайндэр» эхилхэнь. Буряад аялга хүгжэмэй һайндэр тухай хөөрэжэ үгэхыень республикын Композиторнуудай холбооной правлениин секретарь Ю. Ирдынеевтэ хандаһамнай:

— «Буряад хүгжэмэй фестивалиин» үдэрнүүдтэ республикымнай мэдээжэ, бэлигтэй бэрхэ композиторнууд Ж. Батуев, Б. Ямпилов, А. Андреев, С. Манжигеев, В. Усович, Б. Цырендашиев болон бусадай хүгжэмтэ шэнэ зохёолнууд, мүн лэ тэдэнэй һүүлэй жэлнүүдтэ найруулһан бүтээлнүүд гүйсэдхэгдэхэ. Композиторнуудаймнай олонхи дуунууд, балладанууд болон ораторинууд сэрэгэй патриотическа тематикада зорюулагданхай гэжэ нэн түрүүн тэмдэглэмээр. Пленумэй нээгдэһэн үдэшэ хоёр отделениһээ бүридэһэн симфоническа ехэ концерт боложо, хүгжэмдэ дуратайшуулай, олониитын халуун анхаралые татаха байха. Юуб гэхэдэ, тэрэ үдэшэ Д. Жалсараевай үгэ дээрэ Б. Ямпиловай «Дурасхаалта хүшөөгэй дэргэдэ», Н. Дамдиновай үгэ дээрэ А. Андреевэй «Багша минии Ленин» гэһэн ораторинууд, М. Агашинагай үгэдэ Ж. Батуевай найруулһан «Февралиин 2» баллада, «Хойто зүгэй үглөө» гэһэн увертюрэ анха түрүүшынхиеэ гүйсэдхэхэ юм,— гэжэ тэрэ хөөрэнэ.

Симфоническа концертдэ В. Усовичой 3-дахи симфони, С. Манжигеевэй «Хани барисаан» гэжэ увертюрэ, Ю. Ирдынеевэй «Драматическа поэмэ» гүйсэдхэгдэхэ. Эдэ бүтээлнүүдые Буряадай АССР-эй габьяата артист Г. Багадаев, дуушадай М. Глинкын нэрэмжэтэ Бүхэсоюзна конкурсын лауреат В. Бальжинимаев, уласхоорондын болон бүхэсоюзна конкурснуудай лауреат Г. Шойдагбаева, бэлигтэй залуу дуушан О. Аюрова, Буряадай гүрэнэй филармониин симфоническа оркестр, оперо болон баледэй театрай, хүгжэмэй училищиин, багшанарай 1-дэхи училищиин хамтын хоор гүйсэдхэхэ юм. Концертдэ дирижернууд, хормейстернууд И. Айзикович, Б. Ким, Е. Хижняков, Т. Зубенко гэгшэд хабаадаха.

Октябриин 27-ной үдэр камерна хүгжэмэй концерт үнгэргэгдэхэ. Тэндэ республикын мэдээжэ композиторнуудай, мүн лэ зохёохы ажалаа һаял эхилжэ ябаһан залуу бэлигтэнэй бүтээлнүүд шагнагшадай анхаралда дурадхагдана. Залуу композиторнууд Д. Шагдарон, В. Юшин гэгшэд концертдэ өөһэдынгөө бүтээлнүүдые гүйсэдхэхэ байна. Тиихэдэ Свердловскын консерваториин 5-дахи курсын студент Баир Дондоковой, тэрэл консерваториин 2-дохи курсын студент Пурбэ Дамирановай, Москвагай консерваториин аспирант Баир Шагдароной бүтээлнүүд олониитын үзэмжэдэ дурадхагдаха.

27-ой үдэшэ Буряадай гүрэнэй оперо болон баледэй театрай байшан соо СССР-эй арадай артист Б. Ямпиловай «Сильнее смерти» гэһэн шэнэ оперо харуулагдаха. Тус оперодо театрай эрхим түрүү артистнууд хабаадаха ёһотой.

Үглөөдэрынь «Буряад дуунуудай концерт» боложо, республикымнай композиторнуудай һүүлэй жэлнүүдтэ найруулан зохёоһон, шагнагшадай үшөө дуулаагүй дуунуудые Буряад оронoймнай мэдээжэ болоһон артистнууд гүйсэдхэхэ.

Хэм хэмжээгээрээ үргэн ехэ, хүгжэмэй бүхы жанрнуудта найруулагдан зохёогдоһон ирагуу бүтээлнүүдэй — «Буряад хүгжэмэй фестивалиин» үдэрнүүд арад зоноймнай аялга, дуун болон хүгжэмэй ёһото һайндэр болохонь.

Х. СОКТОЕВ.

Спорт

ГУРБАН УУЛЗАЛГА ҮНГЭРГЭГДЭБЭ

Эдиршүүлэй дунда футболоор Россин Федерациин түрүү һуури эзэлхын түлөө наадан сентябрь һарада эхилээ юм. Энэ мүрысөөндэ 13—14 наһатай үхибүүд хабаадалсана. Россин Федерациин область, хизаар, автономито республикануудай команданууд 12 бүлэгтэ хубааран наадана. Манай зонын бүлэгтэ Эрхүү, Ангарск, Шэтэ, Улаан-Үдэ хотонуудай болон Шэтын областиин Краснокаменскын футболистнуудай команданууд оруулагдаһан байна.

Дурсагдагша командануудай дунда гурбан уулзалга үнгэргэгдэбэ. Эндэ Эрхүүгэй «Звезда», Улаан-Үдын хүүгэдэй спортын зургаадахи һургуулиин командануудай түрүүлжэ ябана. Тренер Е. О. Синевой хүмүүжүүлдэг Улаан-Үдын эдир футболистнууд Шэтын болон Эрхүүгэй «Труд» командануудые тус тустань 2:0 гэһэн тоотойгоор илажа, Краснокаменскын футболистнуудтай 0:0 гэһэн тоотойгоор тэнсэһэн байна.

Удаадахи ээлжээндэ манай футболистнууд Эрхүүгэй «Звезда», Ангарскын «Ангара» командануудтай наадахаяа ошонхой. Энээгээр байгша оной нааданууд дүүрэжэ, ерэхэ жэлэй май һарада үргэлжэлүүлэгдэхэ юм. Эдэ уулзалгануудта эрхимлэһэн командануудай дунда хахад финалай болон түгэсхэлэй нааданууд үнгэргэгдэхэ болоно.

Г. ИВАНОВ.

ХУБИТАЯА ОРУУЛАА

Латвиин ССР-эй Юрмала хотодо даам наадалгаар эхилһэн бүхэсоюзна мүрысөөн дүүрэбэ. Мүрысөөндэ оронoймнай союзна найман республикаһаа 39 команда хабаадаһан юм. Энэ нааданда хабаадалсаһан манай республикын «Спартак» бүлгэмэй команда юһэдэхи һуури эзэлһэн байба. Командын гэшүүдэй дундаһаа СССР-эй спортын мастерта кандидат Николай Смирнов 236 даамшадай дундаһаа хоёрдохиһоо дүрбэдэхи һуури хүрэтэр хубаалдажа гараа. Командын бусад гэшүүд Николай Шапхаев, Сергей Батров, Павел Безбородов гэгшэд командынгаа нэрэ солые хамгаалалсаха хэрэгтэ өөһэд өөһэдынгөө хубитые оруулжа шадаа.

М. БАЗАРОВ.

ТҮГЭСХЭЛЭЙ НААДАНУУД

Буряадай мебельнэ модо болбосоруулдаг комбинадай хүтэлбэрилэгшэд хүдэлмэришэдэйнгөө дунда спорт хүгжөөхэ хэрэгтэ ехэ анхарал хандуулдаг болонхой. Тус комбинадта хүнгэн, хүндэ атлетикын, футбол, баскетболой секцинүүд байгуулагданхай.

Мүнөө Улаан-Үдын промышленна предприятинуудай дунда баскетболоор облпрофсоведэй кубогта хүртэхын түлөө мүрысөөнүүд үнгэргэгдэжэ байна. «Труд» бүлгэмэй спортын коллективүүдэй дунда үнгэргэгдэһэн мүрысөөндэ БМДК-гай эрэшүүлэй команда түрүү һуури эзэлжэ гараба. Тэдэнэр мүнөөдэрһөө республикын бусад командануудтай дамжуулгын кубогта хүртэхын түлөө наадануудта хабаадаха юм. Эхэнэрнүүд сооһоо Улаан-Үдын гадар трикотаж хубсаһанай комбинадай команда иимэ хүндэдэ хүртэһэн байна.

Манай корр.

ТОБШОХОНООР

ГИИР ҮРГЭЛГЭ. Спортын энэ зүйлөөр «Урожай» бүлгэмэй областной соведэй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн дүүрэбэ. Табан районой 30 гаран шандааһа шангатайшуул эндэ суглараһан байгаа.

Мүрысөөнэй дүнгүүдые соргсолходо, Зэдын районой суглуулагдамал команда илажа, областной соведэй дамжуулгын кубогаар шагнагдаа. Баргажанай, Кабанскын районуудай түлөөлэгшэд удаадахи һууринуудые эзэлбэ.

Хубиин тоосоогоор Зэдын районой Алцагай совхозой жолоошон Булад Цырендоржиев, Оёорой совхозой хонишон Будацырен Бадмаев, Цагаатын 8 жэлэй һургуулиин физическэ культурын багша Цыдендамба Аюшеев, Баргажанай районой Уланай дунда һургуулиин физкультурын багша спортын мастер Базар Цыбикжапов болон бусад өөһэд өөһэдынгөө шэгнүүрнүүдтэ илалта туйлаа.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

АРГАТАЙ ҺААНЬ ТУҺАЛЫТ

Манай Могсохон тосхоной айл бүхэндэ шахуу телефон оруулагданхай, хэрэг ушараа хэлсэжэ, холо ойрын түрэл саданарайнгаа мэндые мэдэжэ байдаг һэмди. Харин тэрэмнай хүдэлхээ болиһоор хоёр жэл шахуу болохоёо байна. Районойнгоо хэлхээ холбооной таһагые даагша Д. Ц. Ринчиновада нэгэнтэ бэшэ хандаһан байнабди. Тэрэмнай ойрын сагта хэмжээн абтаха гэжэ харюусаад лэ, бодото байдал хубилангүй байһаар.

Мүнөө хүйтэнэй хаһа орожо байна. Энээгээр ш... лан, телефомнай б... һагдахагүйнь гээбы ... һанаһан дээрэһээ ... дакцида хандабабди. ... юм һаань, туһалыт!

Хэжэнгын район.

Могсохоно...

Республикын тренер Д. Р. Эрдынеев эдир харбагша— Оюуна Цыденовада зүбшэл үгэжэ байна.

В. ПЛУТТЫН фото.

«СПОРТЛОТОНУУДАЙ» ТИРАЖАЙ ДҮНГҮҮД

«Спортлотонуудай» октябриин ... үнгэргэгдэһэн 42-дохи тиражай ... дые Спортивна лотерейн главна ... лени согсолбо.

«49-һөө 6-ень тааха спор...» 483.524 билет орoo.

Зургаан номер (1 карточка) ... хүнүүд—10.000 түхэриг, таба... мер (18 карточка) таагшад—2.449 түхэриг, дүрбэ... мер (842 карточка) тааһан хүнүүд—51 түхэриг, ... номер (16.012 карточка) таагшад 3 түхэриг абаха...

«36-һаа 5-ень тааха спортлото»: 3.747.730 билет...

Табан номер (48 карточка) таагшад—4.686 ... дүрбэн номер (3.964 карточка) тааһан хүнүүд—108 ... риг, гурбан номер (94.251 карточка) таагшад 5 ... абаха.

(ТАСС)

ПРАВДА БУРЯТИИ

Нэгэдэхи хуудаһанда. КПСС-эй ЦК-гай Пленумэй тогтоол. Агуу Октябриин хүндэлэлдэ. «Үндэр сэгнэлтэ»— С. Доржиевай статья. «Архитекторнуудэй тоосоон»— Р. Макальскаягай статья. Буряадай АССР, Шэтын область болон Яхадай АССР хоорондын социалис мүрысөөнэй дүнгүүд.

Хоёрдохи хуудаһанда. Гээгдэлһээ хайшан гээд гарахаб. «Шиидхэгдээгүй асуудалнуудта дарагдашо...» А. Алекинэй статья. ... нютагай социальна ... «Сибиринн хүнэй ...» Колмаковой статья. ... гадна арга—ашаг ... дэһэн» — С. Тюлюки... тья. Совет орон дотор...

Гурбадахи хууд... «Буряадай хүгжэмэй ... валь»— Б. Ямпилова... тья. Архи ами наһан... сан. «Коллектив ... жүүлдэг»—С. Перед... статья.

Дүрбэдэхи хууд... «Эдиршүүл тухай ... нэртэ»— Р. Трофи... хөөрөөн.

Халаахай

ТОДХОРТОЙ БОЛОҺОН АМИТАД

Нэгэ голой уһа уужа, нэгэ нугын ногоон дээгүүр хамта хүльбэржэ, өөдөө болоһон Балма, Балжад, Баян гурбан Улаан-Үдэһөө нэгэтэ Эдэрмэг нютагаа айлшалба ха. Энэ һууринай гол гудамжада буулгаха ёһотой Хөөрхын автобусой ябахаяа болиһон ушарһаа тэдэ гурбамнай Загарайн харгыгаар ябадаг Сулхарын автобусто һуужа, Эдэрмэгһээ 6—7 модоной зайда оршодог Леоновко һуурин ерэбэ.

Тэндэ гурбуулан буушоод лэ, харгын энэш-тэрэш машинада гараа үргэжэ, «голосовалжа» урмаа хухараад, «ябая саашаа ябагаар, эндэ ерээ хадаа мухаряашье һаа, хүрэхэ зон гүбди» гэлсэбэ. Тиигээд аргагүй шуумгайгаар урагшаа гэшхэлшэбэд. Зүгөөр Балжадайнь абажа ябаһан нэгэ хүнэг үхэр нюдэн хашартайхан лэ болобо хаш. Тэрэнээ нүхэд ээлжээгээр тэлэнэ.

— Битнай элинсэг хулинсагайнгаа тоонто нютагай шанха урда ябаналби, харыт,— гэжэ Балжадынь хойшоо, Аса тээшэ зааба.— Нагаса баабайтанайнгаа буусаар нёдондо хабар ябагдаа гээшэ һэн. Уһыень ууже байһан худагынь харахадам, толгойдом элдэб бодол түрэһэн юм. Наһан ошожол байна даа, нүхэд, өөдэгүй юумэндэ уярагдадаг болоо. Таанад тиидэг гүт?—гээд нүгөө хоёртоо хандаба.

— Юу хэлээ гээшэбши? Хүнэй абари зан гээшэшни хубилхал байна даа. Би, юрэдөө, городто байжа байтараа, Эдэрмэгээ гэнтэ һанаад, эжэ эхигүй үйладаһамни хүрэшэдэг лэ. Ши, Баян, ядагбши?

...Баянай харюусажа үрдеэгүй байтар, үнөөхи гурбамнай совхозой огород соо оронхой, һахай һалаг хойшоо гүйлдэжэ ябаба. Хүнэгтэй үхэр нюдэн хорёогой хоёр һаднагай узуурта хэбтэнэ.

Юун болоо гээшэб гэхэдэ, Леоновкын малай фермэ харгыһаа холо бэшэ оршодог юм. Үдэшэ боложо байһан тула мал бэлшээриһээ бусажа байгаа. Тэдэнэй дунда мантан томо гурбан буха ябадаг юм ха. Нэгэниинь хүниие дутэ үзөө һаа, намнадаг, добтолдог зантай. Теэд тэрэнэй зангые холоһоо ерэһэн гурбан хаанаһаа мэдэхэ бэлэй. Нютаг зон мэдэхэ хадаа һэримжэтэй ябана ха юм. Харгыгаар дарьяса хөөрэлдэжэ ябатарнь, урдаһаань гэнтэ хүлзэһэн буха угтажа, «һэш» гээд үзэхэдэнь, ёһотойл арьяатан шэнгеэр эрьюулжэ мэдээ бшуу. Дээрээ ортоһон гурбан ухаа мэдээ алдажа, арбаад метрэй зайда, харгы дахан гонзойһон огородой хорёо соо орожо үрдибэ. Хойноһоонь буха гүйжэ ерээд, хорёо мүргэжэ эхилбэ. Айһан эхэнэрнүүд шашхаагүй гээ гүт? Капуста, морхообой таригдаһан газар дээгүүр унажа бодожо, оог хашхараа табижа байжа гүйлдэбэ. Хоер эхэнэрээ холо хойноо хаяжархиһан Баяниинь хээээ... хойно болоһон хойно:

— Битнай модо баряад сохихом гээшэ гү? Ягаа бузар муухай буха гээшэб. Аа?— гэбэ.

— Үгы, болиш ихэдээ. Бури галзуураа һаань, яаха биибди. Энэшни мүргэдэг буха байгаа гээшэл. Тиимэ юумэнтэйш орёолдобол, дэмы! Бултадаа һалахалди,—гэжэ Балма хорибо.

— Үгы, юун гэһэн ахир амитан гээшэбши? Юунэйш болоо һаа, маанадаа хаяад гүйшэхэ байбалши даа. Бухын сохом уушхархые харахадаа, модо барижа сохихом гээшэш юун бэ!—гэжэ Балжад Балмаяа дэмжэбэ.

Баян ехэл энеэнэ. «Басагад, болиит даа. Ягаашье һаа, хүнүүд гээшэ гүбди. Мал диилэхэ байгаагүй зон гүбди,— гэжэ байжа һархаганаба.— Үгы, Балжад, шимнай юу хөөрэжэ ябаа һэмши даа? Тэрэ Асыншни Болдируугай буурал баабай маниие гасаалаа бэшэ аал даа. Хара зоргоороо ябэһан харгын буха юундэ бидэндэ добтолхо болоо юм. Сэржэмдэхэ байһан байгаа гүбди даа», —гэжэ басагадаа тэрэ гааруулхые оролдобо.

Гол таһа айшаһан Балма Балжад хоёр энэмнай юун гэнэ гээшэб гэһэндэл, һэжэглэнгеэр урда урдаһаа харалсана. Бишыхан ябахадань, Болдируугай буурал баабай гээшэ хүндэ үхэрэй дүрсөөр харагдадаг юм гэжэ үбгэд хүгшэдэй хөөрэлдэдэгые һанажашье болоо. Теэд яаба хээбэшье, сэржэмэйхи тэдэндэ байгаагүй. Талаан болоходоо, танил жолоошон тэдэниие обёоржо, Эдэрмэг хүрэтэрнь машинаараа асарһан байгаа.

— Огород соо орожо морхооб зулгаагаа гээшэ гүт даа?— гэжэ танилынь замдаа тэдэнһээ асууба.

— Тиигээ даа. Гэдэһэмнай үлдэшэһэн байгаа,—гэжэ гурбуулаа нэгэн доро харюу үгэбэ.

Үнэн дээрээ тэдэнэр гансашье морхооб ходолоогүй байха. Морхооб һанаха аргатай хүн байгаагүй. Харин гэнтэ тэдэнэр хүнэгтэй үхэр нюдэеэ һанажа, жолоошоноо гуйжа һөөргэнь бусаагаад, городһоо үргэлжэ ябаһан хэшэгээ абаа һэн.

Леоновкын бухада эрьюулүүлһэн тухайгаа тэдэ гурбан туд тудтаа гэр гэртээ хөөрөө юм бээ. Харин Балжадай гэртэхиндээ хөөрэхэдэнь: «Юрэдөө, тэрэ мүргэдэг буха тухай үниинэй хэлсэдэг болонхой агша. Нэгэл аюулай тохёолдоогүйдэ, тэрэнээ үгы хэхээ болиһон зон даа. Леоновкын үхибүүд һургуулиһаа ябагаар ябаха. Тэдэнииешье эрьюулнэ гэлсэгшэ»,—гэжэ эхэнь гэмэрбэ.

— Үгы, таанад ямар үнгэтэй хубсаһатай ябаабта?—гэжэ эсэгэнь абаһаар асууба.

— Теэ би энэ хүрин-улаан плащаараа ябааб, Балмамни улаан кофтотой һэн,—гэжэ Балжад гайхангяар харюусаха зуураа, Болдируугай буурал баабайтай холбоһон Баянай хэлээшэ тухай дурдаба.

— Бу үбэштээрэлдэгты. Хубилаад ябажа байха ямар буурал баабай байха юм. Тиимэ юумэн тухай таанадай мэдэһэнэйшье хэрэггүй. Харин совхозоймнай хүтэлбэрилэгшэдэй хүшэ хүрэхээ болиһон тэрэ мүргэдэг буханууд тодхортойл амитад болонхой хаш. Тииһээ тиитэрээ таанад улаан хубсаһатай ябаһан байнат. Буха гээшэмнай улаан үнгэдэ ехэ ардагаатай гэлсэгшэ. Эрьюулхээрээл эрьюулээ, —гэһэн тобшолол эсэгэнь хэжэрхибэ.

Энэ хөөрөөгөө иигээдшье дүүргэжэ болохо байгаа хаш. Зүгөөр бүри һаяхана албанай хэрэгээр Хэжэнгын районоор ябахадаа, «Первомайский» совхозой Леоновкын отделенидэ нэгэ томо хүлээшэһэн бухын гэшхэлжэ ябахые хараад, совхозой тушаалта хүнүүдтэ тэрэ болоһон ушар тухай дурдабаб. Нүхэр Г. П. Мадасов халта аягүйрхэһэн янзатайгаар:

— Тодхор болоһон бухануудаа. Бухы үхэршэд эдээнһээ арсанхай. Мүргэхэеэ һанана ха юм. Ахамад зоотехник Жамбаловта бухануудаа аба гэжэ хэды хэлэгдээ гээшэб. Мясокомбинат абаашажа тушаагаа һаань, буха бүхэнэйнь амидын шэгнүүр сохом тонно татаха байха. Иигэжэ ябаһаар эдэнь гэмэлтэжэ, совхозоймнай мяханай түсэбтэ ороншьегүй һалахаяа ябана. Харахабди даа,— гэжэ халаглан хэлэбэ.

Үнэхөөрөөшье, гурбан буха— хоёр тонно үлүүтэй сэбэр мяхан сэлеэнэй үйлсэдэ гүйнажа, хүн зониие айлгажа, һүрдүүлжэ хэды болотор ябаха юм ааб? Энэ асуудалда Хэжэнгын районой «Первомайский» совхозой ахамад зоотехник Михаил Жалсанович Жамбалов болон ажахын бусад хүтэлбэрилэгшэд юун гэжэ харюусаха гээшэб?

В. ТОКТОХОЕВА.

СЭНХИР ЭКРАН

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

Москва. 9.00 — «Время». 9.40 — Үглөөнэй гимнастика. 9.55 — Шатараар дэлхэйн чемпионат. 10.10 — Мультфильмнүүд. 10.40 — «Безответная любовь»—уран һайханай фильм. 12.10 — «Мэдээжэ аад, юрэ бусын юумэн». 13.10—«Эхо Гренады» — баримтата фильм. 13.40 — Шэнэ һонин. (13.45 хүрэтэр). 15.15 — Шэнэ һонин. 15.35 — Баримтата фильм. 16.25 — «Хүхюун стартнууд». 17.10 — Концерт. 17.45 — Шатарай һургуули. 18.15 — Олон түмэн ажалшадай ленинскэ университет. 18.45 — Футболоор Европын чемпионуудай кубок. «Левски—Спартак» (Болгари) — «Днепр» (Днепропетровск). 2-дохи тайм. Болгариһаа дамжуулагдаха.

Улаан-Үдэ. 19.30—«Байгал»— нютагуудай һонин.

Москва. 19.45 — «Мүнөөдэр —түби дэлхэй дээрэ».

Улаан-Үдэ. 20.00 —«Байгал»— мэдээсэлэй программа.

Москва. 20.15 —Футболоор УЕФА-гай кубок. «Спортинг» (Лиссабон)—«Динамо» (Минск). Португалиһаа дамжуулагдаха. 21.00 — «Красные колокола»— 7 серитэй уран һайханай фильм. 1-дэхи сери. 22.00 — «Время». 22.35 — Поэт А. Межиров үгэ хэлэхэ. 23.00 — Ленинскэ шангай лауреат, СССР-эй арадай артист Д. Ойстрахай концерт. 00.05—Шатараар дэлхэйн чемпионат. 00.20 — «Мүнөө... түби дэлхэй дээрэ».

ХОЁРДОХИ ПРОГРА...

Москва. 9.00 — ... гимнастика. 9.15 — ... 9.30, 10.35 — М. Ю. Л... тов. «Мцыри». 10.0... Испан хэлэн. 11.00—А... хов. «Вишневый сад». 12.40—Зоологи. 7-дохи ... 12.05 — «Гэр бүлэ ... ли». 13.05 — Ботаника. ... класс. 13.55 — «Автол... ли, помните!»— эрдэм ... рүүлгын фильм. 14.15 — ... Пришвинэй зохёолнууд... даһануудаар. 15.00 — ... принял»—уран һайханай ... 16.15 — Шэнэ һонин.

Улаан-Үдэ. 18.30 — ... айлшад. 19.00 —«Танай ... ходог юумэн».

Москва. 19.30 — «Зүр... хэндэнь—наран».

Улаан-Үдэ. 19.45 — ... холнууд.

Москва. 20.00 — «Элүү... хэ байха гээ һаа».

Улаан-Үдэ. 20.15 — ... тадуудай ажал хэрэгүүд... — Уласхоорондын шэ... (буряадаар).

Москва. 21.00 — «А... нойрсогты, багашуул. 21... Казахстанай болон Сиб... дүтэрхы предприятинууд... дэлмэришэдэй мүрысөө... хай. 21.50—Баримтата ф... 22.00—«Время». 22.35—... студеной земли»—уран һ... най фильм. 2-дохи сери.

Редактор
Р. Б. ГАРМАЕВ.

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД: ИНДЕКС: 670000

УЛАН-УДЭ, ул. КАЛАНДАРИШВИЛИ 23, редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора — 2-52-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат — 2-66-76, отделы: партийной жизни —2-34-05 пропаганды—2-58-23 промышленности и строительства—2-61-35, сельского хозяйства — 2-64-36, 2-63-86, советского строительства и быта—2-69-58, культуры и школ — 2-60-21, 2-57-63, информации — 2-60-91, переводов — 2-54-93, писем и селькоров —2-67-81 корректорская—2-33-61, выпускающие— 2-35-95, отдел объявлений — 2-65-54.

Республиканская типография Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 35. Н-00594. Заказ № 245. Индекс 04649.